

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociální práce

Monika Novosádová

**Možné využití vzdělávacích a výchovných
aktivit v NZDM Džagoda, Černý Most**

**Possible use of educational activities in low
threshold club Džagoda, Černý Most, Prague**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Monika Novosádová**

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, PhD.

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2009

Hodnocení:

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

NOVOSÁDOVÁ, Monika. *Možné využití vzdělávacích a výchovných aktivit v NZDM Džagoda, Černý Most*. Praha: Karlova Univerzita. Filozofická fakulta. Katedra sociální práce, 2009. 84 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Hana Pazlarová, PhD.

ANOTACE

Bakalářská práce Možné využití vzdělávacích a výchovných aktivit v NZDM Džagoda, Černý Most se zabývá koncepčními otázkami organizování výchovně vzdělávacích projektů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Zachycuji různé aspekty spojené s výchovou a vzděláváním v zařízeních, které jsou a priori sociální službou. Součástí mé práce je i popis projektu Dove, který byl zorganizován v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež Džagoda v Praze 14 a jehož jsem se zúčastnila.

ANOTACE

The Bachelor's thesis Possible use of educational activities in low threshold club Džagoda, Černý Most, Prague deals with conceptual questions of organising educational projects in low threshold clubs for children and youth. It looks at different aspects connected with education in institutions, which are a priori a social service. A description of a project called Dove organised in a low threshold club Džagoda in Prague 14, which I took part in, is a part of the thesis.

KLÍČOVÁ SLOVA

Výchovně-vzdělávací aktivita, učení, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, skupinová práce, dlouhodobý tematický projekt, sociální služba, neorganizované děti a mládež.

KEYWORDS

Educational activity, low threshold club for children and youth, group work, long-term thematic project, social service, unorganised children and youth

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 25. července 2009

Monika Novosádová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhD. Haně Pazlarové za odborné vedení své práce, trpělivost a podnětné připomínky. Dále své kolegyni a vedoucí projektu Dove Gabriele Radovnické za veškeré poskytnuté materiály, cenné rady a poznatky a především za nasbírané zkušenosti a podporu během všech fází společného projektu i psaní této práce. Také bych chtěla poděkovat svým přátelům pracujícím v různých zařízeních pro děti a mládež za sdílení jejich zkušeností s tématem. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat i Martě Šolkayové, Janě Šoupalové a Haně Konopiské, pracujícím ve sdružení pro děti a mládež, volný čas, přírodu a recesi Duha za jejich podněty, komentáře a ochotu se mnou na téma této práce stále diskutovat.

Obsah

Úvod.....	8
1 Principy NZDM a teoretické zázemí projektu Dove.....	11
1.1 Principy sociálních služeb v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež...	12
1.1.1 Obsah služby a popis intervencí ve prospěch klientů.....	13
1.1.2 Principy poskytovaných služeb.....	15
1.2 Metodologie a teoretické zázemí pro projekt Dove.....	18
1.2.1 Koncept domovské skupiny.....	18
1.2.2 Neformální vzdělávání.....	20
1.2.3 Zážitková pedagogika.....	25
1.2.4 Vrstevnické vzdělávání.....	27
2 Popis výchovně-vzdělávacího projektu Dove o poruchách příjmu potravy.....	30
2.1 Popis organizace a nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Džagoda....	30
2.1.1 Popis občanského sdružení Jahoda.....	30
2.1.2 Popis NZDM Džagoda, jeho cílové skupiny a způsobu práce.....	31
2.2 Popis projektu - Původní návrh.....	34
2.2.1 Obsah projektu.....	34
2.2.2 Cílová skupina.....	35
2.2.3 Výstupy.....	36
2.2.4 Plán a metodologie	38
2.2.5 Původní metodika	41
2.2.6 Kritéria hodnocení projektu.....	44
2.3 Popis projektu - Faktický průběh.....	45
2.3.1 Téma projektu.....	45
2.3.2 Cílová skupina	46
2.3.3 Výstupy	47
2.3.4 Plán a metodologie	49
3 Hodnocení projektu, výsledků vhodných k využití v následných aktivitách.....	57
3.1 Téma projektu.....	57
3.2 Uživatelé.....	58

3.3 Výstupy.....	60
3.3.1 Setkávání domovské skupiny Homies.....	60
3.3.2 Informační pohlednice „Jsem normální kluk/Jsem normální holka“.....	61
3.3.3 Dokument o životě neonacisty.....	62
3.3.4 Umělecké fotografie klientů.....	62
3.3.5 Výsledky zdravého vaření.....	63
3.4 Metodologie a plán projektu.....	64
3.4.1 Plán projektu.....	64
3.4.2 Metodologie.....	65
3.5 Technicko-organizační záležitosti.....	67
4 Možnosti a výzvy podobných projektů pro nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.....	68
4.1 Možnosti tématicky zaměřených dlouhodobých projektů	68
4.1.1 Získání odlišné zkušenosti.....	69
4.1.2 Prostor pro učení a rozvoj uživatelů, skupinová „laboratoř“	70
4.1.3 Práce se skupinovými hodnotami a normami.....	71
4.1.4 Dlouhodobost.....	72
4.1.5 Motivace k aktivnímu zapojení na chodu zařízení.....	72
4.2 Rozporuplnost principů NZDM a principů projektu.....	73
4.2.1 Nízkoprahovost.....	73
4.2.2 Otevřenost služby a možnost vstupu pro všechny.....	74
4.2.3 Služba zaměřená na individuální pomoc v určité životní situaci.....	75
4.2.4 Výchovně-vzdělávací zaměření.....	76
Závěr.....	77
Seznam použitých pramenů:.....	82

Úvod

Oblast, kterou jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala, se skládá ze dvou odlišných částí – práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a výchovně-vzdělávacích aktivit. V této práci se soustředím na koncepční pohled na projekty, které mají za cíl vzdělávat a vychovávat uživatele nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Na základě popisu a hodnocení projektu Dove, který pracoval se specifickými mladými lidmi na přesně určeném tématu a pomocí vybraných metod, se zamýšlím nad možnostmi, které takovýto projekt nabízí, zároveň i nad dilematy, která vytváří a jež souvisí se standardní prací nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Tím je tato práce specifická a do dnešní doby nebyla tato oblast ještě na teoreticko-koncepční úrovni plně popsána.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou specifickou sociální službou, která nabízí příležitosti dětem a mladým lidem, kteří zažívají nepříznivé sociální nebo jiné konfliktní společenské situace, procházejí obtížnými životními situacemi nebo jsou nuceni žít v omezujících životních podmínkách¹. Tato služba je ojedinělá nejen tím, že nabízí této cílové skupině možnost trávit svůj volný čas v bezpečném prostředí, zároveň jim nabízí pomoc a podporu ke změně životního stylu a možnost získat jinou zkušenost z kontaktu s dospělými. Projekt Dove, zabývající se tématem poruch příjmu potravy, jež tato práce popisuje, je svým způsobem další, nadstavbovou úrovní aktivit, které mohou nízkoprahová zařízení organizovat a ukazuje na jiný způsob práce s cílovou skupinou. Je to projekt, který, i když je organizován v prostředí sociální služby, má výchovně-vzdělávací charakter.

Projekt Dove byl první dlouhodobou aktivitou tohoto formátu v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež Džagoda, proto jsem ho

¹Převzato z Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)

použila jako určitou „laboratoř“, jejímž prostřednictvím se zamýšlím nad několika otázkami, které s organizováním výchovně-vzdělávacích aktivit v těchto zařízeních vyvstávají. První otázkou je, do jaké míry je obvyklá cílová skupina nízkoprahových zařízení připravena na účast na aktivitách, které mohou být úspěšné pouze v případě jejich pravidelné a aktivní účasti. S tím také souvisí nutnost nastavit ve výchovně-vzdělávacích dlouhodobých tematických projektech určitý práh, což je protikladem k principu nízkoprahovosti, na němž jsou zařízení postavena.

Další otázkou, na kterou se snažím v této práci odpovědět, je tematické zaměření podobných projektů. Sociální služba v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež je vázána na témata přímo související se životem svých klientů, což je důsledkem cílů, jež si tato služba klade – pomoci dětem a mladým lidem řešit své problémy a obtížné životní situace. Je však možné organizovat dlouhodobé projekty, například na téma vztahy? Je takovéto téma nosné jako „koncept“ - je možné s ním pracovat ve všeobecné rovině takovým způsobem, aby z něj uživatelé měli nějaký přínos? A jsou oproti tomu témata, s nimiž je možné pracovat na všeobecné úrovni pro tuto specifickou cílovou skupinu, zajímavá a přínosná?

V neposlední řadě se tato práce také zamýšlí nad výchovně-vzdělávacím aspektem projektu Dove, který se svým tematickým zaměřením, metodikou i přístupem k uživateli posouvá z oblasti sociální služby do oblasti výchovy a vzdělávání. Vyhláška 505/2006 Sb. v § 27 stanovuje mezi základními činnostmi nízkoprahových zařízení pro děti a mládež pod odrážkou a) 4. zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání, z dalších legislativních ukotvení i popisů organizací také vyplývá možnost nízkoprahových zařízení pro děti a mládež pořádat výchovné, vzdělávací nebo pedagogické aktivity. Otázkou je, zda tato činnost je chápána spíše ve smyslu získávání základních sociálních

dovedností potřebných pro život, nebo je myšlena jako činnost sloužící k psycho-sociálnímu rozvoji jednotlivce a ke zlepšování jeho schopností a dovedností, které přímo nesouvisí s jeho životní situací a mohou mu pouze potencionálně pomoci v nějaké budoucí situaci.

Poslední otázkou je, zda mají nízkoprahová zařízení podobný typ aktivit organizovat sama, nebo zda by měla své uživatele předávat „do rukou“ jiných organizací nebo institucí, jež se soustřeďují specificky na výchovně-vzdělávací aktivity. Na tuto otázku poukazuje i rozdělení kompetencí mezi ministerstvy – zatímco nízkoprahová zařízení pro děti a mládež spadají pod kompetenci Ministerstva práce a sociálních věcí, volnočasová zařízení a výchovně-vzdělávací organizace mládeže nebo pro mládež jsou v kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Tato otázka otevírá také kapitolu vzdělávání pracovníků nízkoprahových zařízení a vrací nás zpět k rozdělení výchovy a vzdělávání a sociální práce. Jaké schopnosti a znalosti potřebují pracovníci nízkoprahových zařízení pro organizování výchovně-vzdělávacích aktivit a zda by tyto schopnosti a znalosti měly být součástí základního vzdělání pracovníka s mládeží v nízkoprahovém zařízení? Je důležité klást důraz na profesionální sociální práci a v ní se specializovat, nebo raději na co nejširší zaměření pracovníků, kteří by poté mohli přebírat role vychovatelů, učitelů, terapeutů, průvodců atp.? A pokud tyto role nepřevzou, kam je možné klienty odkazovat v případech, kdy by potřebovali podporu někoho v takovéto roli?

1 Principy NZDM a teoretické zázemí projektu Dove

Tato práce se zabývá určitými koncepčními otázkami výchovně-vzdělávacích projektů organizovaných v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Zabývá se jimi na základě specifického projektu, který proběhl v zařízení Džagoda na Černém Mostě. Pro lepší pochopení projektu a jeho zázemí je však na začátku této práce nutné si popsat dvě oblasti s projektem spojené - roli nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, jejich principy a přístupy k uživatelům a na straně druhé metodologie a koncepty, na jejichž základě byl vytvořen tento výchovně-vzdělávací projekt. Vytvořením teoretického zázemí se zabývá tato kapitola, jejíž dvě části se věnují dvěma propojujícím se zázemím projektu.

O fungování a způsobu práce NZDM bylo již napsáno mnoho v jiných pracích. Posláním těchto zařízení je, jak popisuje Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, „usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mládeže, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu, a předcházet tak jejich sociálnímu vyloučení.“ (cit. Pojmosloví, s. 3). Zároveň je jeho základní fungování definováno zákonem 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006, v němž jsou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež přímo zmíněna v § 34 definujícím Zařízení sociálních služeb a jejich činnost je přesněji popsána v § 62. Z tohoto důvodu se v této kapitole soustředím na fungování NZDM jako sociální služby a principy, na jejichž základě je práce nízkoprahových zařízení postavena, v další kapitole se pak věnuji specifikům a přesnějšímu popisu cílů a fungování NZDM Džagoda a jeho zakládající organizace Jahoda, o.s., neboť si z všeobecně

definovaných principů, cílů a způsobů práce vybírají ty, které nejlépe naplňují potřeby specifické cílové skupiny, s níž pracuje – dětí a mladých lidí žijících v Praze 14 .

Druhá část této kapitoly se pak věnuje teoretickému a metodologickému základu výchovně-vzdělávacímu, na němž byl postaven zde popisovaný projekt a který definuje základní stavební kameny vytvářející logiku procesu během projektu stejně tak jako jeho jednotlivých částí. Výchovně-vzdělávací aspekt projektu totiž nemůže být popsán pouze na základě definování práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, je určitou nadstavbou, k níž je nutné teoretické zázemí rozšířit o některé koncepty, které jsou spíše pedagogického charakteru, nemají charakter sociální služby.

1.1 Principy sociálních služeb v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež

Každé nízkoprahové zařízení pro děti a mládež si určuje principy své práce stejně tak jako oblasti, jimž se chce specificky věnovat, na jedné straně na základě potřeb a zájmů svých uživatelů, cílové skupiny v dané oblasti, zároveň však využívá pro stanovení priorit materiály, jež pro tuto službu vytvářejí rámec. Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. byl již v této práci zmíněn, specifičtější rámec je i vyhláška 505/2006 Sb., která detailněji definuje typy aktivit a způsoby práce v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

Další materiály, které nejsou právně závazné, jsou vytvářeny Českou asociací streetwork, která zastřešuje většinu nízkoprahových zařízení pro děti a mládež v ČR. Tato zařízení musejí pro svůj vstup do této platformy splňovat určité požadavky, základním požadavkem je splnění Procedurálních standardů kvality sociálních služeb, jež vymezují

několik oblastí, v nichž musí nízkoprahové zařízení pro děti a mládež splňovat specificky definované standardy². Česká asociace streetwork také vytváří další podpůrné materiály, které pomáhají zařízením v jejich fungování, organizuje školení a kurzy pro zvyšování kvality přímé práce a dohlíží na etický aspekt práce členských zařízení. Svou kontrolní funkcí se snaží připravit nízkoprahové zařízení na státní audity kvality poskytování služeb.

1.1.1 Obsah služby a popis intervencí ve prospěch klientů

Pro vymezení možných aktivit, která mohou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež svým klientům nabízet, využívám Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)³. Jedná se jen o celkový výběr možných aktivit těchto zařízení. S ohledem na aktivity nabízené nízkoprahovými zařízeními jednotlivé služby jsou:

- Kontaktní práce
- Situační intervence
- Informační servis uživateli
- Poradenství
- Krizová intervence/pomoc v krizi
- Zprostředkování dalších služeb (doprovod)
- Kontakt s institucemi ve prospěch uživatele
- Případová práce
- Skupinová práce/práce se skupinou
- Práce s blízkými osobami
- Pobyty v zařízení
- Volnočasové aktivity – dělení aktivit je následující:
 1. jednoduché instrumentální aktivity,
 2. složitější volnočasové aktivity,

² http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=195, 30.6.2009

³ http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=202, 22.6.2009

3. aktivity iniciované samotnými uživateli,
 4. akce ke zpestření rutiny,
 5. dílny
- Preventivní, výchovné a pedagogické programy
 - Jednorázové či příležitostné programy
 - Dlouhodobé programy
 - Doučování

Pro tento projekt jsou důležité tři specifické oblasti – preventivní, výchovné a pedagogické programy, dlouhodobé programy a z volnočasových aktivit jsou to akce ke zpestření rutiny.

Preventivní, výchovné a pedagogické programy – jsou vytvářeny specificky na základě potřeb klientů daného zařízení, tzn. „šité na míru“, věnují se tématům, jimiž se uživatelé zabývají a mají charakter tzv. programů specifické prevence.

Dlouhodobé programy – mají jako specifický cíl nácvik specifických dovedností uživatelů, měly by mít vytvořen samostatný systém v rámci provozu NZDM včetně vlastních cílů, programu a cílové skupiny a jejich součástí by mělo být hodnocení výsledků. Pro jejich uplatňování je možné používat i ostatní zmiňované služby a aktivity.

Volnočasové akce ke zpestření rutiny – jedná se o aktivity, které jsou nad rámec každodenních klubových aktivit a mohou vést k propagaci zařízení, může se jednat o koncerty, turnaje, výjezdní akce apod. Jsou primárně organizovány pracovníky, do jejich přípravy a realizace však mohou být zahrnuti i uživatelé.⁴

⁴ www.streetwork.cz, 1.7.2009

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou dále specifická principy, na nichž je jejich práce postavena a které souvisí s cílovou skupinou, na níž se nízkoprahová zařízení pro děti a mládež soustředí.

1.1.2 Principy poskytovaných služeb

Nízkoprahový přístup služby

Fungování klubu je nastaveno tak, aby uživatelé cítili co možná nejmenší překážky při využívání služby. Principy nízkoprahovosti jsou přesněji definovány v publikaci České asociace streetwork Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež následovně:

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež realizují službu tak, aby byla umožněna maximální dostupnost, tedy ve snaze odstranit časové, prostorové, psychologické a finanční bariéry, které by bránily cílové skupině vyhledat prostory zařízení či využít nabídky poskytovaných služeb. Specificky se jedná o následující:

- Zařízení vytváří prostředí, které je svým charakterem a umístěním blízké přirozenému prostředí cílové skupiny.
- Pro omezení přístupu uživatele ke službě není důvodem pasivita či názorová odlišnost.
- Uživatel má možnost zůstat v anonymitě. Jakákoliv dokumentace obsahující osobní údaje uživatele musí být vedena se souhlasem uživatele a s právem do ní nahlížet. Zařízení získává jen ty údaje uživatele, které jsou stanoveny jako nezbytné pro poskytování odborných a kvalitních služeb.
- Pro užívání služby není podmínkou členství ani jiná forma registrace. Pravidelná docházka do zařízení není podmínkou užívání služby. Uživatelé mohou přicházet a odcházet v rámci otevírací doby zařízení podle svého uvážení. Uživatel není povinen zapojit se do připravených činností.
- Služby sociálního charakteru jsou poskytovány bezplatně.

- Provozní doba služby odpovídá potřebám uživatele. Je k dispozici v době, kdy uživatel má podmínky přijít do zařízení (jak z hlediska dne, tak měsíce a roku). Zároveň je provozní doba služby stabilní a nedochází k jejím náhlým výpadkům.
- Službu může využít kdokoli z cílové skupiny bez omezení, pokud svým chováním a jednáním neomezuje a neohrožuje sám sebe, ostatní uživatele, pracovníky či efektivitu služby.

Zapojení cílové skupiny do provozu a chodu klubu

Uživatelé mají možnost vyjadřovat své názory, podněty, nápady, stížnosti k chodu klubu a chování pracovníků. Lze tak činit formou přímého kontaktu pracovníka a vedoucího klubu, emailem, telefonicky, schránkou přání a stížností umístěnou v klubu. Pracovníci sami zkoumají stanoviska uživatelů v důležitých oblastech, např. otevírací doba klubu, program klubu, nabídka aktivit v klubu.

Transparentnost jednání pracovníků klubu

Pracovníci sdělují uživatelům všechny podstatné informace, které souvisejí s provozem klubu a využíváním služeb klubu (změna otevírací doby, uzavření klubu, ukončení poskytování služby uživateli).

Jednotný přístup a respektování všech uživatelů služeb

Ke všem uživatelům služeb NZDM Džagoda přistupují pracovníci jako k rovnocenným partnerům a nabízejí jim stejné služby bez rozdílu. Pracovníci také respektují jejich životní postoje a názory.⁵

Princip spoluúčasti klienta

Některá zařízení uvádějí jako jeden ze základních principů i spoluúčast klienta a to ve smyslu jeho zapojení do realizace volnočasových aktivit, možnosti uplatnit jeho dovednosti a názory a

⁵ www.jahodaweb.cz, 4.7.2009

definují tímto způsobem spíše podpůrný charakter volnočasových i dalších služeb⁶.

- Veškeré služby jsou poskytovány se snahou o maximální spoluúčast klienta.
- Klient má při přípravě a realizaci volnočasových i jiných služeb možnost uplatnit své dovednosti a názory v nejvyšší možné míře.
- Úloha centra při zajišťování volnočasových i dalších služeb je podpůrná.

Tyto základní principy fungování nízkoprahových zařízení jsou ještě doplněna pravidly, která si klub stanovuje nejen jako kodex pro své pracovníky, slouží k vytvoření bezpečného prostředí. Z toho důvodu se očekává, že tato pravidla budou respektovat i klienti. Jedná se o následující pravidla:

- Omezení nebo zákaz vstupu pod vlivem návykových látek – toto pravidlo je odlišně upraveno v různých zařízeních. V některých mají uživatelé možnost vstupu pouze do vymezených prostor zařízení, v jiných nejsou do prostor vpuštěni vůbec.
- S prvním pravidlem souvisí i zákaz užívání, obchodování a manipulování s legálními i nelegálními drogami. Odlišný přístup mají zařízení ke kouření – některá ho v zařízení nepovolují, jiná k tomu mají vyhrazeny prostory, kouření je možné i v těchto případech až od 15 let.
- Zákaz jakýchkoliv sexuálních aktivit na půdě zařízení.
- Zákaz slovní a fyzické agresivity, šikany, jakékoliv formy diskriminace, krádeže nebo poškozování cizích věcí.
- Možnost užívání vybavení zařízení, ne však jeho ničení nebo zneužívání.
- Úklid vypůjčeného materiálu, společný úklid klubu.⁷

⁶ Tento princip byl přidán na základě jeho použití Klubem Modrý pomeranč

⁷ Pozn.: Jedná se o kompilaci pravidel na základě těch, stanovených několika nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež – Klub Likusák, Klub Vrtule, Klub Modrý pomeranč a Nízkoprahový klub Prev-Centra, CKA

1.2 Metodologie a teoretické zázemí pro projekt Dove

Projekt Dove se nachází na rozhraní preventivních a rozvojových a doplňkových aktivit, není základním stavebním kamenem práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Přestože je zaměřen na rozvoj jednotlivců, v tomto projektu se s nimi pracovalo pouze jako se součástí skupiny a práce s ní. V projektu proběhlo, jak budu dále popisovat, několik různých aktivit, typově, přístupově odlišných, s částečně odlišnými cíli, hlavní součástí celého projektu byla ovšem pravidelná setkání skupiny uživatelů. Proto bylo pouze logickým krokem, že při vymýšlení a plánování těchto setkání jsme se nechali vést předchozí zkušeností sdružení Proxima Sociale, jež pracovala se skupinou svých klientů na pravidelné bázi. Z tohoto důvodu je prvním teoreticko-metodologickým základem koncept domovské skupiny.

1.2.1 Koncept domovské skupiny

„Domovská skupina je aktivita s uživateli služeb, oddělená od běžného provozu klubu. Jde o setkávání ‘klubáků’ (klientů nízkoprahového klubu) mimo čas klubu. Setkání jsou časově ohraničena a jejich délka je 1,5 h. Skupina prochází několika fázemi, v nichž vykristalizuje jádro uživatelů, kteří na setkání chodí pravidelně a ve stálém počtu... Tedy uživatelé služeb, pro které je skupina ‘příliš vysoký práh’, z ní v pozdějších fázích odejdou.“ (cit. J. Exner, Kontaktní práce, antologie textů České asociace streetwork, s. 287)

Domovská skupina má za cíl zvýšit sociální kompetence jednotlivých členů pomocí skupinové práce a poté přenášet naučené pozitivní vzorce chování do sociálních interakcí v klubu. Dalšími, dílčími, cíli mohou být i zvládání různých sociálních rolí nebo přenos pozitivních vzorců chování. Domovská skupina může mít za následek

změnu skupinové dynamiky v klubu na základě předpokladu, že změny na straně jednotlivce mohou vést ke změnám skupiny.

Skupina během svého fungování prochází fázemi, jež jsou podporovány ze strany pracovníků i změnami jejich rolí od autority ve fázích počátečních přes role partnerů až po funkci pouhých facilitátorů. V první fázi se pracovníci a skupina soustředí na vytváření norem a stabilizaci skupiny s důrazem na bezpečné prostředí a jasná pravidla. Dále se tato fáze také soustředí na získání individuálních zážitků pomocí různých interaktivních her. V této fázi se může setkávání skupiny zúčastnit kterýkoliv uživatel, jenž projeví o její fungování zájem. Program je zcela připravován pracovníky. Fáze druhá se zabývá zapojováním uživatelů do realizace skupiny, vnášením témat i částečným vedením skupiny s cílem sebepoznání a nácviku rolí. Pracovníci vytvářejí, nebo spíše otevírají prostor pro aktivitu členů skupiny a soustřeďují se více na skupinovou dynamiku, poskytování zpětné vazby a vedení nosných témat a nácviků. Pracovníci dále připravují témata a aktivity, ale pouze jako možnosti, a v případě, že uživatelé přijdou s vlastními tématy či aktivitami, dostávají tyto přednost. Tato fáze je z hlediska účasti polouzavřená, členové skupiny si mohou přivést kamarády, ale skupina hlasuje, zda se může nový člověk zúčastnit konkrétního setkání skupiny a pokud projeví zájem stát se součástí skupiny, ta pak hlasuje o jeho přijetí za člena a stanovuje za jakých podmínek.

Ve třetí fázi je skupina již schopna téměř samostatné práce, může vytvářet vlastní aktivity, zejména volnočasové, a přenášet je do klubu a u jednotlivých členů je důraz kladen na prohlubování dovedností, zvláště pak v souvislosti s komunikací, prací v týmu a přípravou aktivit. V této fázi již pracovníci pouze podporují aktivitu skupiny a v případě potřeby facilitují setkání a dostávají se do role

„poradců“. I když není skupina úplně uzavřena, vstup do ní je již omezen a nově příchozí se již nemohou stát jejími stálými členy.

Vzhledem k tomu, že se jedná o projekt svým zaměřením výchovně-vzdělávací, je založen nejen na principech a teoriích používaných v sociální práci, ale spadá také do oblasti pedagogické, vzdělávací. V této oblasti jsme si jako koncepční základ pro tvorbu programu vybrali několik následujících konceptů – neformální vzdělávání, zážitkovou pedagogiku a vrstevnické vzdělávání. Důvodem pro výběr těchto konceptů byl fakt, že jsou svými principy a přístupy nastaveny obdobným způsobem, na němž je založena práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež a kontaktní sociální práce všeobecně, zároveň nabízejí i paletu metod, které je možné různým způsobem kombinovat.

1.2.2 Neformální vzdělávání

Když se řekne vzdělávání, mnoho lidí si v prvním momentu představí školu, lavice, žáky sedící a píšící si poznámky a učitele -soudce, který rozhoduje o současném i budoucím životě dětí, hodnotí jejich schopnosti a dovednosti, často na základě opakování nazpaměť se naučených frází, dat a pouček. Tento systém, formální vzdělávání, je nám všem znám, pro nás je zajímavý pouze z toho důvodu, že je paralelou dvou dalších systémů – neformálního vzdělávání a informálního vzdělávání a učení.

První diskuse o neformálním vzdělávání jako vzdělávacím systému, který je paralelní s formálním, počala již v roce 1968 na základě seminární publikace Philipa Coombse *The World Education Crisis: a systems approach*, jež obsahovala kapitolu *Non-formal education: to*

catch up, keep up and get ahead⁸. Na jejím základě proběhlo mnoho snah definovat neformální vzdělávání, jeho roli a místo v porovnání s formálním vzděláváním. V dnešní době je v evropském kontextu vymezeno i oproti informálnímu učení. Zatímco formální vzdělávání je podle Rogerse systém podporovaný, kontrolovaný a zároveň i dotovaný ze strany státu, přestože jeho realizátorem mohou být nejen státní, ale i soukromé subjekty. Oproti tomu Komise pro kulturu a vzdělání Evropského parlamentu doplňuje tento popis o jeho chronologické členění, které probíhá od základního vzdělávání až po terciární instituce – od školy základní až po vysokou.

Neformální vzdělávání je často vymezováno na základě kritérií formálního vzdělávání, kdy daná kritéria buď naplňuje stejným, nebo odlišným způsobem (viz Příloha 1). Jedná se o vzdělávací systém, který je strukturovaný, plánovaný a vedený, zároveň je vymezován jako paralelní k systému formálnímu. I když je tento systém paralelní, nemá za svůj cíl formální vzdělávání nahradit, často je ale podporován ze strany státu právě z důvodu své schopnosti naplnit některé úkoly vzdělávání formálního – velmi často je tato iniciativa spojena s gramotností, vzděláváním dospělých nebo těch, kteří odešli ze školy před jejím dokončením apod. Tyto úkoly však nejsou ve většině aktivit neformálního vzdělávání prioritou. Proto, že termín neformální vzdělávání přešel do českého jazyka z angličtiny, udržel si svůj duální význam, který je v angličtině evidentní – nejedná se pouze o učení, získávání znalostí a dovedností, ale také o výchovu – uvědomování si vlastních hodnot, přístupů a názorů a jejich formování, v tomto směru pracuje neformální vzdělávání s člověkem jako s celkem – s jeho emocionální, kognitivní i behaviorální stránkou, záleží jen na typu aktivity, jejím zaměření a cíli, která ze stránek bude v procesu učení zastoupena nejvíce, nebo zda budou zastoupeny všechny rovnoměrně.

⁸Volný překlad: Krize světové vzdělávání: přístupy systémů, název kapitoly neformální vzdělávání: jak držet krok, udržet se a uspět

Pro vymezení neformální vzdělávání oproti formálnímu a informálnímu učení se často používají různé aspekty tohoto vzdělávání a popisují se v kontrastu se zbylými systémy, jak ukazuje příloha 1. Z těchto oblastí vybírám a seskupuji ty, které jsou důležité z pohledu projektu, kterého se tato práce týká, vymezují je primárně oproti vzdělání formálnímu z toho důvodu, že tento systém je všeobecně známý a dobře popsany.

- **Dobrovolnost** – Účastník, v tomto případě klient, se sám rozhodne, zda se chce dané aktivity účastnit a má i možnost svoji účast v kterémkoliv okamžiku ukončit. To se týká i aktivní účasti na jednotlivých aktivitách, neformální vzdělávání je založeno na principu práce s klientem v zóně „stretch“, na základě teorie zón⁹. Pokud by byl v zóně paniky, pak by jeho účast byla kontraproduktivní, a proto má možnost se rozhodnout neúčastnit se i některých jednotlivých aktivit v případě, že by ho nutily se pohybovat v situaci, v níž se necítí bezpečně. Pro vysvětlení teorie zón viz příloha 2.
- **Struktura, plán a cíl** – V tomto se neformální vzdělávání podobá vzdělávání formálnímu. Důraz je však v tomto případě kladen na jiné aspekty. Každá aktivita organizovaná pod pláštěm neformálního vzdělávání by měla mít specifický cíl, tento cíl by však měl být určen nejen organizací, jež aktivitu pořádá a samotným týmem, který aktivitu vede, mělo by se zde pracovat i s naplněním cílů samotných účastníků. Z tohoto důvodu se v neformálním vzdělávání od jeho organizátorů vyžaduje flexibilita a schopnost přizpůsobit danou aktivitu potřebám a cílům, stejně tak jako zkušenostem účastníků. Při plánování aktivity je v tomto případě kladen důraz na proces, kroky, jež je

⁹Pozn.: Teorie zón popisuje tři oblasti a jak uvádí Pohanka: „hovoří o třech... tzv. zónách - komfortu, pnutí (učení) a paniky (comfort, stretch, panic). Zážitky mají potenciál něco změnit, být přínosem pro studenta, až když student vystoupí ze své zóny komfortu, když musí udělat něco, co normálně nedělá. Pásmo potenciálu stretching zone však má své hranice...“ Pohanka, O. *Zážitek a zkušenost v učení a ve výchově: inspirující možnosti pro terapii a sociální práci*, 2005, s. 10)

nutné udělat, aby se k danému cíli došlo. Plán i struktura neformálního vzdělávání jsou neustále měněny na základě fungování skupiny, potřeby hloubky nebo povrchnosti znalostí určitého tématu a časové dotace, jež daná aktivita má. Neformální vzdělávání má velmi často dlouhodobý charakter, je proto možné práci na určitém tématu upravit, zpomalit, zrychlit, prohloubit či snížit práh s ohledem na danou specifickou skupinu.

- **Skupina** – Skupina je důležitá v procesu neformálního vzdělávání z několika důvodů. Prvním je její využití ke sdílení zkušeností a učení se od sebe navzájem. Ten, kdo aktivitu vede, zde obvykle není v roli jediného experta, spíše v roli průvodce procesem, který přispívá svými znalostmi a zkušenosti ve stejné míře jako všichni členové skupiny. S tím souvisí i fakt, že oproti formálnímu vzdělávání se zde klade důraz na znalosti, které již ve skupině existují, a pokud tomu tak je, využívají se primárně ony. Zároveň se vzdělávání staví nejen na vztahu vedoucí – účastník, jak je tomu ve vzdělávání formálním, ale jeho základem jsou i vazby mezi jednotlivými účastníky. Dalším aspektem je učení se z chování, vnímání i přístupu jak svého, tak i ostatních a možnost vytvářet si pozitivní korektivní zkušenosti a přeučit se určité stereotypní vzorce chování.
- **Zaměření učení** – Zatímco formální vzdělávání je v převážné většině zaměřeno na data, informace a faktické znalosti, neformální vzdělávání, i přesto, že s nimi také pracuje, se zaměřuje zároveň i na emocionální, sociální a behaviorální učení, a také, přestože v mnohých případech spíše nepřímo, na předávání určitých hodnot a společenských norem. V tomto směru má neformální vzdělávání holistický charakter, jednotlivé aktivity však kladou odlišný důraz na jednotlivé oblasti

v souvislosti s cíli, jež mají naplnit, skupinou, s níž pracují, a zájmy organizace, v níž vzdělávání probíhá.

- **Hodnocení výsledků** – Tento princip je velmi často zmiňován jako jeden z primárních rozdílů mezi formálním a neformálním vzděláváním z pohledu akreditace, certifikace nebo jiného způsobu uznávání výstupů a učení v obou systémech. Po dlouhou dobu bylo faktem, že aktivity neformálního vzdělávání účastníkovi nenabízely žádné certifikáty nebo jiné možnosti, jakými lze doložit, co se mohl účastník na dané aktivitě naučit. S postupem snahy o uznávání neformálního vzdělávání jako paralelního systému vůči vzdělávání formálnímu se však tato situace změnila a v některých zemích existují různé akreditační systémy pro vzdělávací aktivity, v mnoha zemích existují různá portfolia nebo hodnotící formuláře, v nichž je možné popsat a nějakým způsobem zhodnotit, jak se jednotlivec pomocí aktivit neformálního vzdělávání vyvíjí a co se učí. Co je však z hlediska hodnocení v kontextu této práce mnohem důležitější, je fakt, že neformální vzdělávání mělo a stále má jako princip, že ten, kdo aktivitu neformálního vzdělávání vede, pouze pomáhá účastníkům hodnotit, co se naučili a jakým způsobem, po případě jim na vyžádání dává zpětnou vazbu, sám však jejich výkony nehodnotí. Tento princip je založen na základě rovnocenného partnerství mezi účastníky a těmi, kdo aktivity vedou, a z tohoto pohledu by bylo jednostranné hodnocení vedoucího směrem k účastníkovi narušením tohoto partnerství.

Abychom uzavřeli kruh možných vzdělávacích konceptů a přístupů, jež jasněji vymezuje prostor neformálnímu vzdělávání je důležité popsat i zbylé dva koncepty: informální vzdělávání a informální učení. Jedná se o dva pojmy, které jsou neformálnímu vzdělávání blízké. Informální vzdělávání se používá v anglosaském kontextu a

velmi často je jím popisován proces, který je podobný tomu, jenž probíhá v neformálním vzdělávání. Podle Tonyho Jeffse a Marka K. Smitha je informální výchova „záměrný výchovný vliv s cílem dodat mladým lidem odvahu reflektovat svou vlastní zkušenost“.¹⁰ Na druhé straně v kontinentálním kontextu bývá vzájemně zaměňováno informální vzdělávání a informální učení, které je popisováno jako učení, které probíhá v každodenním životě a může probíhat na základě každodenní zkušenosti v rodině, mezi přáteli, z médií nebo jiných vlivů v obvyklém prostředí, v němž se jednotlivec pohybuje. Jedná se tedy o učení neplánované, bez struktury a „osnov“, probíhající pouze na základě předem neznámého a neplánovaného podnětu. Pokud porovnáme informální učení v tomto smyslu, jako jeden z nejevidentnějších rozdílů mezi informálním učením a neformálním vzděláváním je v tom, že informální učení je nedobrovolné a pasivní, zatímco neformální vzdělávání je výsledkem dobrovolné individuální aktivity a je převážně aktivní.

1.2.3 Zážitková pedagogika

Koncept zážitkové pedagogiky, neboli z angličtiny doslova přeloženo zážitkového učení, je postaven na cyklu, během něhož se určitý zážitek mění ve zkušenost. Základním stavebním kamenem této teorie je na základě praxe ověřený fakt, že pokud se chceme něco naučit ze situací, které se nám stávají, je nutné projít určitým procesem zamyšlení se, zhodnocení a hledání souvislostí určité situaci s jinými situacemi v životě. Cyklus, který se nazývá podle jednoho ze svých tvůrců, Davida A. Kolba (druhým spoluautorem byl Roger Fry), Kolbův cyklus učení nebo také Kolbův zkušenostní cyklus obsahuje po sobě následující 4 fáze, viz příloha 3:

- **Konkrétní zkušenost** – Specifická situace, při níž jednotlivec projde určitým zážitkem, zkušeností.

¹⁰ Svoboda, M. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*, s. 66

- **Uvážlivé pozorování** – V některých případech je tato fáze také nazývána reflexí nebo zamyšlením. Reflexe prochází několika kroky – zamyšlení se nad vlastními pocity (jak jsem se cítil), vzpomínání na průběh „konkrétní zkušenosti“ (co se stalo), ujasnění souvislostí (stalo se tohle a já se cítil takto, já udělal toto a on na to reagoval takto), pochopení prostředí (jaké byly vztahy mezi aktéry, v jakém kontextu situace proběhla).
- **Abstraktní teoretizování** – Fáze pochopení, proč se konkrétní situace vyvíjela způsobem, jímž se vyvinula, zda existují nějaké souvislosti s podobnými a/nebo odlišnými situacemi a zda a jaké se z dané situace dají odvodit všeobecné závěry. V této fázi je také kladen důraz na propojení s možnými předchozími zkušenostmi, ať již vlastními nebo jiných členů skupiny.
- **Aktivní zkoušení** - Tato fáze je vysvětlována a chápána dvěma odlišnými způsoby v různé literatuře – první je plánování možných změn pro budoucí situace – jakým způsobem by bylo možné co změnit, aby pro daného jednotlivce byla v budoucnu situace více podobná jeho ideální představě. Druhá varianta tuto fázi vnímá jako určitou laboratoř, možnost zkusit si „na nečisto“, jak se k této situaci postavit a prakticky si najít jiný způsob řešení.

Jak Kolb a Fry uvádějí, není důležité, ve které fázi cyklu učení začíná, během našeho života se různé cykly prolínají a učení se jedné věci se vyvíjí postupně jako spirála, kdy počáteční bod nového cyklu nemůže být identický s počátečním bodem cyklu předchozího.

Kolbův cyklus učení je důležitý také pro své napojení na teorii Honeyho a Mumforda zabývající se styly učení a popisující také čtyři různé typy učících se: aktivistu, přemítavého, teoretika a pragmatika (activist, reflectionist, theorist, pragmatist). Ty jsou pak důležité při přípravě výchovně-vzdělávací aktivity v tom smyslu, že je nutné

zastoupení různorodých aktivit během programu takovým způsobem, aby naplnily potřeby osob se všemi typologiemi učení.

1.2.4 Vrstevnické vzdělávání

V krátkosti je možné definovat vrstevnické vzdělávání jako „*a popular concept that implies an approach, a communication channel, a methodology, a philosophy, and a strategy*“.¹¹ Vrstevnické vzdělávání pochází v anglickém originále ze slova *peer*, jehož význam se od původního termínu pro jednu z vrstev aristokracie posunul v popsání člověka, jenž je svým postavením a zázemím rovnocenný jinému. Logicky tedy z tohoto jazykového významu vyplývá, že je to vzdělávání, které je vedeno někým, kdo je rovnocenným partnerem, tzn. pochází nebo je členem stejné nebo podobné skupiny, ať už sociálně, kulturně, politicky na základě věku nebo určité specifické zkušenosti, jako je skupina, již je nutné předat určité informace nebo ji něco naučit. V této části textu používán pro osoby, které se věnují vrstevnickému vzdělávání slovo *vzdělavatel* (z anglického originálu „educator“) přesto, že není obvyklé. V případě vrstevnického vzdělávání by však jiné výrazy nebyly přesné a v tomto případě je důležité uvědomit si, že lidé, kteří s vrstevnickým vzděláváním pracují, ostatní něco učí, jsou k tomu dokonce i vzděláváni, mají však rovnocenné postavení se svojí cílovou skupinou a jejich role není, oproti jiným vzdělávacím systémům, formálně definována, zvláště proto, že jedním z principů vrstevnického vzdělávání je neformální přístup vzdělavatele k cílové skupině, schopnost najít s ní „společnou“ řeč.

První zdokumentované využití konceptu vrstevnického vzdělávání proběhlo na středních školách v USA na konci 60. let 20. století, kdy byli studenti školeni v odrazování svých vrstevníků před

¹¹www.unodc.org/pdf/youthnet/action/message/escap_peers_01.pdf, 25.7.2009 Volný překlad: „je oblíbený koncept, který zahrnuje přístup, komunikační kanál, metodologii, filozofii a strategii“

pitím a kouřením.¹² Velké popularity tento přístup začal získávat až v 80. letech 20. století v projektech humanitární pomoci a rozvojové spolupráce stejně tak jako v některých evropských zemích, neboť tradiční vzdělávací metody začaly být zpochybňovány pro svou nedostačující schopnost předávat znalosti o určitých tématech způsobem přijímaným potřebnou cílovou skupinou. Vrstevnické vzdělávání se používalo primárně v oblasti zdraví, kdy byl systém předávání informací a zajišťování vzdělávání vrstevníky používán pro oblasti sexuálního a reprodukčního zdraví a v souvislosti s prevencí šíření viru HIV, zvláště pak směrem ke „skrytým“ populacím - homosexuálům, uživatelům drog, sexuálním pracovníkům apod.

Nejčastěji uváděné důvody, proč se vrstevnické vzdělávání rozšířilo do tak značné míry jsou mimo jiné tyto:

- Vrstevníci jsou vnímáni jako důvěryhodný zdroj informací.
- Vrstevnické vzdělávání využívá již existující zdroje sdílení informací a pomoci.
- Vrstevníci jsou úspěšnější v předávání informací než profesionálové, protože se s nimi daná skupina je schopná identifikovat.
- Vzdělávající vrstevníci mohou fungovat jako vzory pro své okolí.
- Vrstevnické vzdělávání je prospěšné všem zúčastněným.
- Vzdělávání představované vrstevníky může být přijatelné v případech, kdy jiné vzdělávání přijímáno není.
- Vrstevnické vzdělávání je možné využít ke vzdělání těch, k nimž jsou konvenční metody těžko schopny dosáhnout.
- Vrstevníci mohou opakovaně podporovat učení díky stále probíhajícímu kontaktu.
- Vrstevnické vzdělávání posiluje ty, kteří se do něj zapojují.¹³

¹² http://www.planovanirodiny.cz/storage/brod08/23vztah_vzdelavani.pdf, 15.3.2009

¹³ Převzato z <http://www.peer.ca/ableeker.pdf>, 8.6.2009

Co je také důležité zmínit, je fakt, že vrstevnické vzdělávání začalo být vnímáno jako efektivní způsob práce s tématy, která jsou těžko uchopitelná tradičními vzdělávacími a informačními institucemi proto, že umožňovalo propojování vhodných vzdělavatelů s cílovými skupinami. Pokud se jedná o otázky, o kterých je v dané kultuře možné hovořit pouze mezi ženami, nebo mezi muži, pak tento faktor je brán na zřetel při přípravě vzdělavatelů.

Vrstevnické vzdělávání nemá jasně definované metody, které by bylo možné popsat, jedná se totiž o celkový koncept, který zahrnuje vzdělávání vzdělavatelů (těch, kteří své vrstevníky vzdělávají) a jejich podpora při navazování neformálního kontaktu se svými vrstevníky, dále pak předávání informací a vytváření informačních materiálů pro danou cílovou skupinu a pak přímou práci daného „vzdělavatele“, která spíše závisí na jeho osobnosti, způsobu komunikace a přístupu k ostatním, vazbách s danou cílovou skupinou a záměru, kvůli němuž do kontaktu s touto cílovou skupinou vstupuje. Metodiku si každá organizace nebo instituce, neboť ji využívají například i vzdělávací instituce, vytváří sama v souvislosti s tím, co přesně se od vrstevnického vzdělávání očekává, v jakém tématu a s jakým výsledkem.

2 Popis výchovně-vzdělávacího projektu Dove o poruchách příjmu potravy

2.1 Popis organizace a nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Džagoda

2.1.1 Popis občanského sdružení Jahoda

Jahoda je nezisková organizace, jejíž hlavní cíl je pomáhat ohroženým a sociálně znevýhodněným dětem a rodinám. Ročně využije její pomoci více než 500 dětí na území hl.m. Prahy.

Programy komunitní práce na sídlišti Černý Most

Od roku 2002 Jahoda provozuje na Černém Mostě 3 programy zaměřené na pomoc ohroženým a znevýhodněným dětem a rodinám a 1 program zaměřený na komunitní rozvoj Prahy 14 . Při realizaci všech programů vychází primárně z poptávky samotných dětí a obyvatel sídliště. Aktivně zjišťuje změnu této poptávky a zároveň aktuální zpětnou vazbu na realizované programy. **Rodinný klub Jahůdka** pro rodiče s předškolními dětmi, od roku 2009 je členem sítě mateřských center.

Nízkoprahový klub Jahoda pro děti (6 až 15 let). Tento projekt se stal od roku 2007 registrovanou sociální službou.

Nízkoprahový klub Džagoda pro děti a mládež (12 – 18 let), v němž se konal dále popisovaný projekt a který je stejně tak jako klub Jahoda registrovanou sociální službou od roku 2007. Součástí aktivit nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Džagoda je i **terénní program** pro mladé ve věku 12 -18 let, který se stal registrovanou sociální službou v roce 2009.

Dále Jahoda o.s. organizovala do července roku 2009 Program **Kluby Jahoda v azylových domech**, a tím se snažila již od roku 1998 pomoci dětem v azylových domech v následujících oblastech:

- pomoc se zvládnutím jejich pobytu v azylovém domě;
- společné hry, sporty, relaxace a učení se novým věcem;
- projevení zájmu o dětské každodenní malé i velké starosti i radosti;
- předcházení stigmatizaci dětí jako „zjevných bezdomovců“;
- připravování výletů, víkendových nebo prázdninových pobytů a další různé zábavné akce.

Nově bude od září 2009 vytvořeno **Komunitní centrum Jahodárna**, které bude sloužit k možnosti organizování aktivit pro občany na Praze 14 a oživí tím všednost každodenního života.

NZDM Džagoda je také členem České Asociace Streetwork (ČAS), která svým členům nabízí informační a vzdělávací servis, možnost výměny zkušeností a jejich adaptaci do fungování v odlišných podmínkách. To je důležité s ohledem na projekt popisovaný v této práci z toho důvodu, že domovská skupina, jež vznikla v NZDM Džagoda, měla předchůdce již v jiných nízkoprahových zařízeních a organizátoři čerpali inspiraci z předchozích zkušeností.

2.1.2 Popis NZDM Džagoda, jeho cílové skupiny a způsobu práce

Nízkoprahový klub Džagoda působí jako jeden z programů občanského sdružení Jahoda na Černém Mostě v Praze 14. Jeho posláním je poskytování podpory mladým lidem ve věku 12 - 18 let v situacích, které ohrožují jejich zdravý vývoj, a naučit je takové

překonávat a samostatně řešit. Dává si za úkol svými službami naplňovat následující cíle:

- Zprostředkovat informace, které cílová skupina vyhledává nebo které by mohla využít při zvládání obtížných životních situací.
- Nabídnout bezpečný prostor, ve kterém mohou mladí lidé trávit svůj volný čas a realizovat vlastní aktivity.
- Podpořit mladé lidi při zvládání obtížných životních situací tak, aby se naučili řešit podobné situace vlastní silou a prostředky.
- Předcházet vzniku životních situací, které by mohly ohrozit cílovou skupinu v jejím bezpečném vývoji.
- Hájit zájmy cílové skupiny a společnosti.¹⁴

Cílovou skupinou jsou děti a mládež 12- 18 let vyrůstající na anonymním okrajovém sídlišti Praha - Černý Most, na jehož území se podle analýzy MPSV a ESF ČR z roku 2006 vyskytují dvě ze šesti pražských lokalit ohrožených sociálním vyloučením. Mladí lidé zde většinou tráví svůj volný čas "na ulici" bez viditelné pozitivní náplně volného času. Svým způsobem života jsou ohroženi sociálně nežádoucími jevy (např. kouření, užívání měkkých a experimentování s tvrdými drogami, krádeže, šikana, lhaní). Často pocházejí ze sociálně slabých rodin a mají tak malou možnost smysluplně uchopit svůj volný čas.

Provoz klubu se skládá z těchto činností:

1. Poskytování služeb nízkoprahového zařízení pro děti a mládež:
 - **kontakt** - rozhovor na běžná témata, naslouchání klientovi
 - **sociální poradenství** (základní poradenství s problémy, které jsou pro cílovou skupinu aktuální - škola, brigáda, rodinné problémy, sex, vrstevnické vztahy, apod.)
 - **informační servis** (poskytování důležitých informací z různých oblastí)

¹⁴ Převzato z www.jahodaweb.cz, 15.6.2009

- **situační intervence** (poskytování zpětné vazby na chování cílové skupiny)
- **krizová intervence** (základní zabezpečení dítěte v krizi)
- **doprovod** (doprovod klienta na úřady, policii, na jednání ve škole, apod.)
- **jednání s institucí ve prospěch klienta** (komunikace s úřady, sociálním odborem, policií, apod.)
- **jednání s blízkou osobou** (komunikace s rodinnými příslušníky klienta, mediace)
- **případová práce** (dlouhodobá pravidelná práce s konkrétním klientem na konkrétní zakázce)

2. Volnočasové aktivity

Vyškolení dobrovolníci organizují pro děti různé volnočasové aktivity - např. ping-pong, basketbal, fotbal, stolní hry, stolní fotbal, výtvarná dílna, hudební zkušebna, flowersticky, atd. Volnočasové aktivity jsou poskytovány zdarma.

3. Doplnkové činnosti

V rámci provozu klubu probíhá doučování, které vždy vychází z poptávky dětí a je zajištěno dobrovolníky (obvykle studenty příslušných oborů), zájem obvykle bývá o učení se cizím jazykům, zvláště pak angličtině.

Nízkoprahový klub Džagoda organizuje každý měsíc několik menších či větších akcí (např. disco, turnaje, vaření, sportovní utkání, výtvarné činnosti).

4. Preventivní a rozvojové aktivity:

Od února 2009 probíhají programy specifické prevence zaměřené na aktuální problematická témata, mezi jinými např. diskriminace v pracovním prostředí nebo bezpečný sex. K těmto

tématům je laděn provoz klubu a nárazové akce (např. tematická nástěnka, diskuse, filmové kluby, apod.)

2.2 Popis projektu - Původní návrh

2.2.1 Obsah projektu

Obsahem projektu byla práce s dětmi a mladými lidmi ve věku 6-18 let, kteří jsou pravidelnými uživateli nízkoprahových zařízení pro děti a mládež Jahoda (pro děti ve věku 6-15 let) a Džagoda (12 – 18 let). Původním tématem projektu byly poruchy příjmu potravy. Toto téma bylo vybráno na základě neformální analýzy potřeb, neboť pracovníci u některých uživatelů během kontaktní práce zjistili, že mají problém s váhou – ať už se jedná o příliš nízkou váhu, problémy se stravováním nebo naopak problémy s nadváhou. Tématu poruch příjmu potravy jsme se chtěli věnovat z několika různých pohledů a pracovat na něm nejen s přímou cílovou skupinou, která by se pravidelně setkávala, ale tato skupina se pak měla podílet na šíření získaných vědomostí mezi své vrstevníky, mezi mladší uživatele a mezi širší veřejnost pomocí jimi připravených informačních materiálů.

Na základě analýzy potřeb byly stanoveny tyto cíle projektu:

1. Upozornit na téma poruch příjmu potravy cílovou skupinu i širší veřejnost v Praze 14.
2. Šíření informací o poruchách příjmu potravy a zdravém životním stylu.
3. Zapojení cílové skupiny do spoluvytváření projektu.
4. Umožnění mladým lidem něco společně vytvořit a ovlivnit dění kolem sebe.

Projektem jsme se chtěli do hloubky zaměřit na téma poruch příjmu potravy a docílit toho, že se mladí lidé stanou spolutvůrci i hlavními aktéry projektu. Ten byl rozdělen do několika částí, které proběhly v období šesti měsíců. Součástí bylo vytvoření pracovní skupiny, diskuse vedené odborníkem, tvorba informačního letáku a profesionálních fotografií, které měly být předmětem výstavy v závěrečné fázi projektu.

2.2.2 Cílová skupina

Cílovou skupinou projektu měli být uživatelé, děti a mladí lidé, kteří pravidelně navštěvují nízkoprahové kluby Jahoda a Džagoda. Kluby Jahoda a Džagoda navštěvují děti a mladí lidé, kteří bydlí na sídlišti Černý Most (případně ostatním území Prahy 14). Svým životním stylem a pasivním trávením volného času mohou zažít nebo zažívají obtížné životní situace, které mohou ohrozit jejich bezpečný vývoj a vést k sociálnímu vyloučení. Často trpí finanční či citovou nouzí a setkávají se s těžkými tématy mnohem dříve, než je pro jejich vrstevníky běžné. Experimentují s drogami, kriminální činností, často trpí z různých důvodů neúspěchem ve škole (poruchy chování, učení, nezáměr rodičů, stigma „dítěte ulice“, apod.), což poznamenává jejich sebevědomí a kroky do rané dospělosti jsou nejisté. Ze zkušenosti víme, že jsou právě tyto děti náchylné k negativním mediálním vlivům, důvěřivé ke slibům snadných výdělků a k dalším zneužitím své nejistoty a nízkého sebevědomí. Tento projekt měl být důležitý, protože se pokusil upozornit na některá rizika, která jsou spojená s dospíváním všech mladých lidí, specificky však uživatele nízkoprahových zařízení s jejich životními zkušenostmi. V neposlední řadě byl kladen důraz na podporu zdravého sebevědomí, které mělo být prostřednictvím tohoto projektu podpořeno tím, že bychom umožnili mladým lidem něco společně vytvořit, zrealizovat a tím pomoci sami sobě i ostatním.

V rámci projektu byla vytipována skupina deseti dívek a chlapců z klubu Džagoda ve věku 14 – 18 let, která se měla účastnit setkání pravidelné skupiny, jež měla spolu s pracovníky připravit některé výstupy pro ostatní uživatele a pro širší sekundární cílovou skupinu projektu. Pracovníci klubu Džagoda vytipovali jednotlivé členy týmu v rámci kontaktní práce. Jednalo se o dívky a chlapce, pro které bylo nebo v budoucnu může být téma poruch příjmu potravy aktuální a citlivé (mají např. nízké sebevědomí, špatné mínění o svém vzhledu nebo schopnostech). Do projektu mělo být zapojeno jako širší primární cílová skupina cca 100 dětí (asi 70 dívek a 30 chlapců) ve věkovém rozmezí 6 – 18 let, které se měly zúčastnit různých aktivit pořádaných jako součást projektu.

2.2.3 Výstupy

Skupina 10 uživatelů měla vytvořit ve spolupráci s pracovníci klubu (vedoucí projektu a dobrovolnice) pracovní skupinu, která se bude v pravidelném časovém rozmezí scházet a sbírat informace o těchto tématech:

- co jsou poruchy příjmu potravy,
- prevence poruch příjmu potravy,
- jaká informační kampaň může být vrstevníkům přínosem.

Skupina se tak dostala nenásilnou formou k dostatku informací (z odborné literatury, pomocí vyhledávání informací na internetu) a o jednotlivých bodech měla diskutovat. Po zjištění všeho potřebného měla skupina tyto úkoly:

- 1.) Zrealizovat (tedy organizačně zajistit) dvě diskuse v obou klubech na téma poruch příjmu potravy a zdravého životního stylu (viz harmonogram projektu). V diskusích se měli do projektu zapojit všichni návštěvníci NZDM Jahoda a Džagoda. Pracovní skupina

měla pomoci s realizací diskusí (určení termínů, upřesnění zadání pro lektora, propagace mezi vrstevníky formou pozvánek). Cílem bylo rozšířit informace o tématu mezi co největší skupinu mladých lidí. První diskuse se měla zabývat obecnými fakty o poruchách příjmu potravy, praktickými zkušenostmi odborníků a názory dětí a mladých lidí. Druhá diskuse se měla zabývat zdravým životním stylem. Součástí mělo být zdravé vaření, do kterého se mohli zapojit všichni příchozí, ať už se jednalo o pravidelné uživatele zařízení nebo děti a mladé lidi, kteří klub obvykle nenavštěvují. Z důvodu rozdílnosti klientů NZDM Jahoda a Džagoda (ať už věkové či v chování, názorech, zájmech) jsme se rozhodli uspořádat diskuse v každém klubu zvlášť.

- 2.) Vytvořit preventivně zaměřený, informační leták s tématem poruch příjmu potravy primárně pro klub Jahoda (tedy pro děti ve věku 6 – 15 let) a uspořádat společnou schůzku nad tímto tématem. U tohoto úkolu organizátoři vycházeli z toho, že jen sami mladí lidé vědí, jaké informace na ně nejlépe působí a co jejich vrstevníci potřebují o tématu vědět. Leták bude vytvářen pod dohledem vedoucí pracovníce projektu, která finální obsah zkonzultuje s odborníky. Při vytváření vzhledu a formy letáku využijeme zkušeností dobrovolníků obou NZDM (počítačové odborníci, výtvarníci).

Společná schůzka se měla uskutečnit přátelskou formou – návštěva klientů klubu Džagoda v klubu Jahoda. Pracovní skupina měla představit svůj leták a společně s dětmi zopakovat informace, které zazněly během diskusí. Vedoucí pracovníce tím měla zároveň získat zpětnou vazbu na úspěšnost prvního úkolu. Po zhodnocení projektu měl být leták rozšířen i mezi ostatní pražské nízkoprahové kluby (v rámci Pražské pracovní skupiny „Župan“, již jsou pracovníci Jahoda, o.s. členy).

3.) Vymyslet formu a styl portrétních fotografií a sloganů, které budou součástí závěrečné fáze projektu, tedy výstavy. Vyvrcholením projektu měla být spolupráce s profesionálním fotografem, který s pracovním týmem společně vymyslí formu a styl portrétních fotografií a sloganů a poté je zrealizují. Význam tohoto úkolu byl zčásti motivační – tedy jako odměna pro pracovní tým za odvedenou práci. A zčásti měl za úkol podpořit zdravé sebevědomí členů pracovní skupiny tím, že se na chvíli stanou středem pozornosti. Pracovní skupina si sama měla vymyslet formu, která pro ně bude nejpříjemnější (individuálně budou umožněny i anonymní fotografie uměleckého rázu).

Na závěr měla být uspořádána výstava fotografií a sloganů (tedy názorů dívek a chlapců na danou problematiku). Výstava se měla uskutečnit v Jahoda, o.s. nebo v „Centru veřejného internetu“ na Praze 14, se kterým již v minulosti pracovníci zařízení spolupracovali. Po ukončení výstavy si každý svou měl fotografii odnést domů na památku.

2.2.4 Plán a metodologie

Přípravná fáze

Tato fáze měla probíhat od července do září a byla rozdělena do dvou částí – první částí byla celková příprava projektu, metodologie a metodická příprava vedoucí projektu před realizací aktivit. V této fázi se také vytvořil organizační tým celého projektu, získávaly se informace o tématice poruch příjmu potravy a byl navázán první kontakt s odborníky k dané tématice.

Druhá přípravná fáze již byla zaměřena na cílovou skupinu, měla být vytipována skupinka cca 10 mladých lidí ve věku 14 – 18 let, určení pravidelných termínů schůzek, vyjasnění cílů a úkolů projektu.

Realizační fáze

Samotná realizace projektu měla probíhat v období říjen 2008 – únor 2009. Během tohoto období se měly uskutečnit následující aktivity:

- Pravidelná setkání domovské skupiny

Setkání měla probíhat každý týden v pravidelný čas mimo standardní otevírací hodiny klubu v jeho prostorách. Setkání měla trvat 120 minut.

- Diskuse na téma „Poruchy příjmu potravy – příčiny, prevence, léčba“ v klubech Jahoda a Džagoda (listopad 2008)

Diskuse měla být připravena a zorganizována členy domovské skupiny na základě informací poskytnutých organizátory a vyhledaných vlastními silami na internetu apod. Formát diskuse byl postaven na konceptu vrstevnického vzdělávání, kdy vrstevníci – členové domovské skupiny – měli předávat informace ostatním uživatelům, v tomto případě ve věku stejném i mladším.

- Diskuse na téma „Zdravý životní styl“ v klubech Jahoda a Džagoda (prosinec 2008)

Tato diskuse měla být také připravena a vedena členy domovské skupiny, základem pro ni měly být výstupy z diskusí během setkání samotné domovské skupiny. Organizátorky měly podpořit členy skupiny při vedení této diskuse předáním možných metod a aktivit, které by diskusi oživily.

- Vytvoření informačního letáku pro děti z klubu Jahoda (leden 2009)

Leták měl být dalším výstupem z diskusí domovské skupiny, jeho cílová skupina byla širší – měl být distribuován i dětem a mladým lidem

na Praze 14, kteří nejsou uživateli nízkoprahových zařízení Jahoda a Džagoda. Leták měl formou blízkou cílové skupině informovat o tom, co jsou poruchy příjmu potravy, jak se toto téma cílové skupiny dotýká nebo může dotýkat a jaké jsou možnosti s tímto tématem dále pracovat, ať už pokud má daný člověk sám problém nebo se v jeho okolí někdo s problémem poruchy příjmu potravy objeví.

- Uspořádání společného setkání s mladšími dětmi nad tématem poruch příjmu potravy (leden 2009)

Diskuse, stejně tak jako předchozí, měla také být připravena a vedena členy domovské skupiny za podpory lektorek. Příprava této diskuse měla být specifická v tom, že v tomto případě se museli členové domovské skupiny vžít do situace uživatelů klubu Jahoda, dětí ve věku 6-12 a přizpůsobit způsob vedení diskuse rovněž tak jako hloubku tématu věku účastníků.

- Nafočení profesionálních portrétů členů pracovní skupiny (únor 2009)

Pro vytvoření portrétních fotografií měl být nalezen profesionál a možnost nechat se vyfotografovat měli mít hlavně členové domovské skupiny, kteří se spolupodíleli na projektu, fotografie měly být určitou odměnou za jejich aktivní účast. K fotografování mělo dojít v prostoru budoucí hudební zkušebny, která je oddělenou místností v prostorách klubu Džagoda a měla být přetvořena v profesionální fotografický ateliér.

- Výstava fotografií (konec února 2009)

Výstava fotografií měla proběhnout nejen v prostorách nízkoprahového zařízení Džagoda, ale i v informačním centru pro Prahu 14, s nímž již Jahoda o.s. v minulosti spolupracovala. Cílovou skupinou byla širší veřejnost – obyvatelé Prahy 14 všech věkových kategorií i sociálního zázemí. Cílem této aktivity bylo na jedné straně

představit projekt, jeho možnosti a výstupy, na stranu druhou také veřejnost informovat o problematice poruch příjmu potravy a upozornit, že tato problematika se může týkat i jich a jejich dětí.

– Vyhodnocení projektu, zveřejnění výstupů (březen 2009)

Hodnocení projektu mělo proběhnout na několika úrovních a v několika oblastech:

1. Hodnocení uživateli/účastníky projektu mělo proběhnout na pravidelné bázi během setkávání domovské skupiny Homies a na konci projektu na zvláštním setkání domovské skupiny, kde by byly zhodnoceny výstupy a přínos členům skupiny jednotlivě i jako celé skupině.
2. Dále mělo proběhnout hodnocení organizátorů na základě kritérií stanovených pro projekt, pak v detailu v oblastech: téma projektu, zapojení cílové skupiny, dosažené výsledky, využití zdroje, organizační a technické zázemí a přínos pro obě nízkoprahová zařízení pro děti a mládež Jahoda a Džagoda a celkově pro organizaci Jahoda o.s.

2.2.5 Původní metodika

Při přípravě projektu Dove jsme se zamýšleli nad různými metodologiemi a přístupy. Nakonec jsme si z velkého množství vybrali výše popsané čtyři – ze sociální práce v nízkoprahových zařízeních pocházející metodologii domovské skupiny a koncepty neformálního a vrstevnického vzdělávání a zážitkové pedagogiky. Každý z nich má nějakou styčnou plochu, společný bod s těmi ostatními. Nejdůležitějšími důvody, proč jsme si tyto koncepty vybrali, byly následující:

- **Zaměření na práci ve skupině a se skupinou.** Skupina byla v našem případě alfou a omegou celého procesu. Jak dále v práci uvádím, skupina, jež se během projektu vytvořila, se

odlišovala od té, s níž jsme počítaly a díky tomu se celý projekt vyvíjel velmi odlišným způsobem.

- **Učení se od sebe navzájem, vzájemnou interakcí a reflexí nad předchozími zkušenostmi.** Naším zájmem bylo pracovat se skupinou na základě vlastních zkušeností, názorů a podnětů, které si skupina do projektu přinesla. Naším cílem bylo vnést do diskuse nové možné pohledy, přístupy nebo informace, ne však ze strany pracovníků, ale vytvořením zájmu ve skupině a pomocí diskuse a sdílení zkušeností.
- **Nedirektivní přístup vedoucích projektu.** Posledním důvodem výběru těchto přístupů bylo rozhodnutí, že role nás jako organizátorů tohoto projektu a vedoucích specifických aktivit bude spíše podpůrná, zvláště v případě skupiny pravidelně se setkávající jsme viděli roli více jako facilitátorů než učitelů nebo školitelů. Pro případy, kdy bylo nutné předat specifické informace, jsme pozvaly odborníky, kteří se danou problematikou zabývají.

Metodika domovské skupiny Homies

Princip domovské skupiny je již popsán v teoretické části této práce, v této části práce se věnuji aplikaci, využití domovské skupiny v práci včetně vytvoření zázemí pro skupinu. Domovská skupina NZDM Džagoda měla být dlouhodobá polouzavřená pracovní skupina, která se pravidelně schází mimo otevírací dobu NZDM a diskutuje nad danými tématy.

První skupina se měla setkat během října, nejpozději však na začátku listopadu 2008 a jejím hlavním tématem měly být poruchy příjmu potravy. Dále se pak skupina měla scházet 1x týdně v úterý od 17:00 do 19:00 hodin. Skupina měla být otevřená nově příchozím do konce prosince 2008, kdy by se skupina uzavřela, uzavřela vzájemnou

dohodu o svém budoucím fungování a jeho principech, stejně tak jako o možnosti, jakým způsobem a do jaké míry do ní mohou vstupovat noví členové.

Maximálním počet byl stanoven na 15 členů. Toto číslo bylo stanoveno na základě pedagogicko-vzdělávacích konceptů, na nichž byla skupina postavena. Mimo jiné se jednalo o koncept skupinové dynamiky, kdy pro tento typ práce, kdy se má skupina aktivně na tématu účastnit, přispívat a každý jednotlivec musí mít pocit, že může do procesu ve skupině vstoupit a má stejný prostor jako ostatní, je vhodný počet 6-15 osob. V tomto případě jsme si vybrali maximální možný počet, neboť jedno z rizik, která vyplynula při přípravě projektu, byla nepravidelná účast uživatelů na domovské skupině. Výchozí předpoklad byl, že i pokud by se setkání skupiny účastnila pouze polovina osob, je možné s ní i v tomto případě pracovat a využít dynamiky, zároveň však mít možnost dostatečné diversity různých pohledů a přístupů na dané téma.

Pro setkání domovské skupiny připravily organizátorky návrh principů, na jejichž základě by bylo možné přijetí nového člena:

- zájem o aktivitu v rámci skupiny,
- ochota k pravidelné docházce,
- rozmezí věku 12 – 18 let,
- respekt k pravidlům NZDM Džagoda.

Tyto body byly pouze návrhem, který byl přednesen během prvních setkání skupiny Homies. Tato kritéria měla vytvořit určitý práh, který měl pomoci vytvořit „přirozenou selekci“ mezi těmi uživateli, kteří si přišli pouze posedět a popovídat si o svých vlastních záležitostech a těmi, kteří opravdu měli o projekt a téma zájem. Z toho důvodu byly stanoveny i podmínky pro vyloučení člena:

- člen nepřijde 2x po sobě bez omluvy,
- člen vynese informace o jiném členovi mimo skupinu,

- člen opakovaně nerespektuje program, je neaktivní, sabotuje aktivitu.

Pravidla skupiny:

- nevynášíme informace, které se na skupině dozvíme
- respektujeme pravidla NZDM Džagoda
- chováme se k sobě ohleduplně, neposmíváme se
- respektujeme odhlasovaný program
- pravidelně docházíme, pokud nemůžeme přijít, řekneme to předem pracovníkům Džagody
- kdo nepřijde 2x po sobě bez omluvy, je skupinou vyloučen
- jsme otevření nově příchozím

Hlasování:

- hlasuje se o přijímání a vylučování nových členů

2.2.6 Kritéria hodnocení projektu

Hlavním kritériem hodnocení projektu Dove byly jeho specifické cíle. Po ukončení projektu měl být v tomto směru vyhodnocen jeho průběh a přínos. Za úspěch projektu bylo považováno uskutečnění vytyčených úkolů pracovní skupiny. Tyto úkoly byly následující:

- Zrealizovat (tedy organizačně zajistit) dvě diskuse v obou klubech na téma poruch příjmu potravy a zdravého životního stylu (viz harmonogram projektu).
- Vytvořit preventivně zaměřený, informační leták s tématem poruch příjmu potravy primárně pro klub Jahoda (tedy pro děti ve věku 6 – 15 let) a uspořádat společnou schůzku nad tímto tématem.
- Vymyslet formu a styl portrétních fotografií a sloganů, které budou součástí závěrečné fáze projektu, tedy výstavy.

Přínos pro jednotlivé členy pracovní skupiny a ostatní děti a mladé lidi je z krátkodobého hlediska těžko měřitelný, měl by být naplněn předáním informací během projektu a jejich šíření prostřednictvím letáků po uskutečnění projektu.

2.3 Popis projektu - Faktický průběh

2.3.1 Téma projektu

Původním tématem projektu byly specificky poruchy příjmu potravy. Toto téma bylo s klienty NZDM konzultováno a z jejich reakcí bylo patrné, že by o tuto problematiku měli zájem. Během prvních setkání se skupinou jsme si však uvědomili, že je toto téma pro skupinu velmi těžko uchopitelné, jak z hlediska znalostí, tak velmi osobní zkušenosti s daným tématem, kterou ne každý chce sdílet. Dále pak také kvůli otevřenosti skupiny na první setkání přišlo i mnoho klientů, pro které je tato tematika nezajímavá a kteří se přišli spíše podívat, o čem projekt bude.

Velmi záhy po začátku projektu jsme téma rozšířili na oblasti zdravého života, co pro klienty znamená být zdravým člověkem nebo v jejich jazyce „být v pohodě“. Od tohoto tématu jsme se přesunuli postupně k dalším tématům. Prvním z nich bylo kdo jsem, jak trávím volný čas a jaký bych chtěl v dospělosti být, co bych chtěl a měl dělat, abych byl zdravým člověkem, jedním z podtémat bylo i sociální zázemí. Přestože jsme téma tímto způsobem rozšířili, aby bylo pro klienty uchopitelné a bylo možné s ním pracovat v dlouhodobé perspektivě, rozdělili jsme téma do několika podtémat, kterým jsme se věnovali na jednotlivých setkáních domovské skupiny. Tato podtémata byla:

- Zdravý člověk, člověk v „pohodě“ (s doprovodnými otázkami jak vypadám, co dělám – ve volném čase i pracovně, co umím a o co se zajímám);
- Reklama (jak mě ovlivňuje, čím mě zaujme);

- Výživa (co znamená zdravě jíst, čím se liší biopotraviny);
- Životní styl (jak žiji, čím se odlišuji od ostatních a zda je to nutné);
- Vzhled (zda jsem se sebou spokojená/ý, jak mne vidí ostatní);
- Život na Černém Mostě (jaké jsou možnosti trávení volného času, co mi vadí/co se mi líbí na životě na sídlišti, do jaké skupiny bych nechtěl patřit a proč).

Dále se pak skupina věnovala práci na tématu „jsem normální kluk/holka z Černáku“, kdy se snažili popsat, jak by chtěli, aby mladí lidé na Černém mostě byli, včetně jich samotných. Od tohoto tématu se odpoutala další diskuse související s nimi samotnými a do jaké míry svá vlastní očekávání naplňují a proč ano či ne. Od tohoto tématu jsme se posunuli ke zdravé stravě a co a jak může být považováno za zdravé. V této oblasti nás velmi překvapil negativní přístup u mnoha klientů vůči biovýrobkům, výrobkům fair trade apod. a někteří klienti a priori odmítli o tomto tématu mluvit.

2.3.2 Cílová skupina

Jednotlivci vytipovaní k pravidelné účasti byli nakontaktováni, většina z nich se zúčastnila prvního setkání skupiny Homies, poté se však sestava této skupiny výrazně změnila. Přestože se jednotlivých setkání účastnili různí uživatelé, vytvořila se skupinka čtyř uživatelů, kteří se pravidelně setkání účastnili – pět chlapců ve věku 12 -14 let. Ostatní vytipovaní se účastnili jen nepravidelně, na přípravě některých výstupů se však podíleli jako součást pravidelných setkávání i během konzultací mimo ně. Tato skupina čítala celkem dalších 10 osob, převážně se také jednalo o chlapce ve věkovém rozmezí 14 - 18 let, její součástí byly pouze dvě dívky.

Další cílová skupina, která se měla účastnit diskusí s odborníky a mini-festivalu, který byl nakonec zorganizován jako ukončení projektu, byla

totožná se skupinou, již organizátoři očekávali – největší množství účastníků bylo z řad pravidelných uživatelů nízkoprahového zařízení, objevilo se, zvláště pak na mini-festivalu, i několik „nových“ tváří. Celkem se doplňujících aktivit zúčastnilo přibližně 40 osob, každý z účastníků si vybral aktivity podle svého zájmu.

2.3.3 Výstupy

Setkání domovské skupiny Homies

Pravidelná setkání této skupiny měla za cíl diskuse spojené s tématem zdravého životního stylu a dát dětem a mladým lidem, kteří se jich účastnili možnost ujasnit si názory a to, jak chtějí, aby jejich vlastní život vypadal. V tomto směru je těžké popsat výstupy diskusí pro jednotlivce z důvodů, které souvisely s pravidelnými účastníky diskusí, kterými byli chlapci ve věku 12 -14 let, pro něž toto téma bylo do určité míry spíše rétorickým cvičením než problémem, kterým se ve svém současném životě zabývají. Výstupy jednotlivých diskusí byly zachovány a používány z důvodu návaznosti na následujících setkáních, zvláště pak v případě, že dané setkání pokračovalo v diskusi o tématu, jež bylo započato na setkání předchozím. Všeobecným výstupem, jež byl použit i jako informační materiál, byla pohlednice „Jsem normální kluk/normální holka“, který byl výstupem několika setkání skupiny Homies, ať už se jednalo o návrh textu, vzhled materiálu a zaměření na specifickou cílovou skupinu.

Informační pohlednice „Jsem normální kluk/Jsem normální holka“

Návrh pohlednic – jedné zaměřené na chlapce a druhé na dívku - byl vytvořen, jak již bylo zmíněno výše, samotnými členy domovské skupiny, v tomto případě se jednalo o širší skupinu přibližně 15 osob, z nichž většina byli chlapci ve věku 12 -18 let, přípravy návrhu se zúčastnilo i několik dívek. Cílem bylo vytvořit informační leták, který by podpořil zdravé sebevědomí cílové skupiny a pomohl jí zamyslet se

nad tím, co je pro ni v životě důležité (text letáku součástí práce jako příloha 4). Fakt, že se diskuse o obsahu a vzhledu tohoto materiálu účastnili chlapci i děvčata, pomohl vzájemnému zamyšlení se nad odlišnostmi ve vnímání, co je normální pro chlapce na dívkách a naopak. Konečný text pohlednice byl upraven pracovníky zařízení, aby měly oba návrhy podobný formát a strukturu, stejně tak jako vzhled. Design pohlednice byl vytvořen profesionální designérkou, která návrhy vytvořila na dobrovolné bázi, tzn. bez nároku na odměnu. . Pohlednice byla vytištěna a je a bude distribuována nejen mezi návštěvníky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež Džagoda a Jahoda, ale mezi dětmi a mladé lidi na Černém Mostě. Formát pohlednice byl zvolen z důvodu jednoduché distribuce a možnosti jejího využití pro osobní vzkazy, nejen jako informačního materiálu.

Mini-festival

Program závěrečné akce byl vytvořen společně s domovskou skupinou a byl plánován během setkání březen/duben 2009. Skupina se podílela zejména na tvorbě preventivních pohlednic na podporu zdravého sebevědomí a vymýšlení aktivit, které během dvou závěrečných dní proběhnou.

Během akce proběhly 2 úspěšné **diskuse** – 1. na téma „**sex a láska**“ (pod vedením lektorek organizace Rozkoš bez rizika). Diskuse se zúčastnilo cca 18 uživatelů a tématem byl bezpečný sex a výběr partnera.

Další diskuse proběhla na téma „**Poruchy příjmu potravy**“ (pod vedením lektorek organizace Anabell). Zúčastnilo se jí 12 uživatelů a výsledek byl přínosný. Přestože se zúčastnili převážně chlapci, bylo téma velmi dobře zpracováno – diskuse hezky ukázala, že problém s váhou, vzhledem a zdravým pohledem na „sebe samého“ se netýká jen dívek. Zároveň bylo zmíněno téma komunikace dívek a chlapců

v pubertě – co může způsobit i třeba jen nevinně míněná poznámka zaměřená na vzhled dívky.

Součástí víkendu bylo **natáčení filmového dokumentu** (pod vedením absolventa VŠMU v Bratislavě). Natáčení se zúčastnili 4 chlapci a výsledkem je dokument popisující zkušenost chlapců s působením v neonacistické skupině. Materiál bude zanonymizován a používán jako preventivní materiál při práci s klienty.

Profesionální fotografka tvořila společně s 10 dětmi **portrétní fotografie** na téma „to jsem já“. Výsledkem workshopu jsou fotografie, které si děti odnesly na památku.

Během obou dnů probíhala **filmová projekce**. Filmy měly za úkol nalákat uživatele na celou akci a zároveň podpořit téma zdravého sebevědomí a životního stylu (Dábel nosí Pradu, Nebezpečné myšlenky, Super Size Me). Na závěr každého filmu proběhla debata o tématu a myšlence, kterou přinesl.

Zdravého vaření se zúčastnilo cca 20 uživatelů. V rámci vaření probíhala debata o významu biopotravin, zdravé výživě a zdravých způsobech úpravy jídla (např. parní hrnec). Workshop probíhal celé odpoledne a děti měly možnost uvařit ze zdravých potravin několik chodů.

2.3.4 Plán a metodologie

Přípravná fáze

Přípravná fáze proběhla ve dvou krocích – v prvních kroku, který časově odpovídal měsícům červenec a srpen 2008, se vytvářelo základní zajištění průběhu projektu. Byla vytvořena lektorská dvojice,

která poté vedla pracovní skupinu v nízkoprahovém klubu Džagoda. Nejdříve proběhla první revize cílů projektu na základě pedagogicko-vzdělávacích konceptů, které měly být v projektu použity a znalosti cílové skupiny a zkušeností s organizováním jiných volnočasových aktivit pro uživatele. Tento projekt byl přesto specifický, neboť se jednalo o první dlouhodobý projekt, takže nebylo možné předem předpokládat, jak bude cílová skupina reagovat a jakým způsobem se do projektu zapojí nebo nezapojí. Lektorky se poté věnovaly studiu materiálů o poruchách příjmu potravy a připravovaly koncepty jednotlivých částí projektu. Dále byl přepracován koncept domovské skupiny tak, aby co nejvíce odpovídal specifikům cílové skupiny, s níž se v projektu pracovalo a aby odpovídal potřebám tohoto tématu a projektu. Pracovní skupina získala název „Homies“ = domovská skupina, z anglického originálu, tímto oslovením se často v USA a v Británii titulují pouliční gangy, zároveň je používán i pro skupinu přátel, která žije ve stejné ulici, čtvrti, navštěvuje stejný klub apod.

V tomto období se lektorky pravidelně setkávaly a vymýšlely informační materiály, kterými byli poté osloveni potenciální členové domovské skupiny. Ti se na základě analýzy potřeb a znalosti uživatelů služeb nízkoprahového zařízení pokusili sestavit seznam potenciálních účastníků projektu, kteří by do něj byli zapojeni jako členové domovské skupiny po celou dobu jeho trvání. Neboť se jednalo o nový typ aktivity v nízkoprahovém zařízení Džagoda, lektorky se pokusily vytvořit i „krizové scénáře“ a zamyslet se nad všemi možnými variantami průběhu setkání domovské skupiny a možnými přístupy k jednotlivým situacím.

Další část přípravné fáze probíhala v září a říjnu 2008, kdy bylo vytipováno 10 dětí, které mají problém buď se svým vzhledem, nebo zdravým sebevědomím. Tato fáze již byla na přelomu přípravy a samotné realizace, neboť lektorky již začaly pracovat přímo s uživateli

služeb v nízkoprahovém zařízení. S dětmi byl navázán kontakt během obvyklého chodu NZDM Džagoda, kdy jim byla přednesena možnost tohoto projektu a neformálně ověřeno, jaká specifická témata a problémy by tito klienti chtěli řešit. Z těchto rozhovorů vyplynuly následující problémy, kterým by bylo možné se v projektu věnovat:

- Problémy s jídlem, nesprávné stravovací návyky.
- Problémy s podváhou nebo nadváhou a s tím souvisejícím výsměchem ostatních.
- Problémy se sebevědomím, zapojením se do kolektivu a potřeba někam patřit.

Tyto děti byly osloveny k účasti ve skupině a motivovány k pravidelné docházce. V říjnu došlo k neplánované výměně potrubí v budově občanského sdružení Jahoda a tím bylo způsobeno přerušení provozu obou NZDM. První setkání pracovní skupiny bylo tedy posunuto na 4. 11. 2008, aby nebyla hned zpočátku přerušena pravidelnost schůzek. Z tohoto důvodu došlo i k prvním úpravám harmonogramu projektu.

Realizační fáze

Během této fáze, tzn. od listopadu 2008 do dubna 2009, probíhala pravidelná setkávání pracovní skupiny (každé úterý od 17:30), na kterých se účastníci společně zabývali různými tématy (např. reklama, zdravý životní styl, mezilidské vztahy, vzhled, výživa, „jaký jsem“. Čas setkávání byl upraven na základě diskuse během prvního setkání, kdy několik potenciálních účastníků vyjádřilo potřebu posunout začátek setkávání ze 17:00 na 17:30, neboť jedním z pravidel byla dochvilnost. Skupina se dohodla na základě doporučení lektorek na délce setkání devadesát minut. Setkání byla strukturována formou her a diskusí. Témata zdravého životního stylu, sebevědomí a poruch příjmu potravy se promítla i do běžného provozu obou klubů a tím se do

projektu zapojilo více osob, než bylo původně plánováno. Počet účastníků jednotlivých setkání se lišil, standardně se jich účastnila skupina čtyř chlapců ve věku 12 - 14 let, k nimž se během různých setkání připojovali jiní uživatelé, na několika setkáních bylo až dvacet účastníků, což bylo pro práci v domovské skupině již příliš vysoké číslo, nebylo možné zapojit rovnocenným způsobem všechny členy a bylo obtížné ve skupině udržet pozornost na jednom tématu a vůči jedné osobě.

S tématy se během setkání pracovalo interaktivním způsobem, kdy uživatelé vnášeli do diskusí svoje názory a lektorky byly pouze v rolích facilitátorů a pomocí otázek a různých facilitačních technik pomáhaly skupině dojít ke společným výstupům. V různých momentech setkání domovské skupiny byly používány i různé kreativní techniky – kreslení, koláže apod., pro některá témata byla skupina rozdělena do menších skupinek.

Podle původního harmonogramu měl být projekt ukončen 28. 2. 2009. Nepodařilo se nám však naplnit všechny slíbené aktivity, proto byl se svolením Nadace VIA, která projekt finančně podpořila, projekt prodloužen do 17. 4. a završen závěrečnou dvoudenní akcí, mini-festivalem. Časový harmonogram se nepodařilo naplnit z těchto důvodů:

- Specifikem cílové skupiny je nestálost, pasivita a neplnění dohodnutých úkolů, proto trvalo delší období, než se ustálila skupina, která se projektu účastní.
- Ustálila se nám skupina převážně chlapecká - téma poruch příjmu potravy je pro ně vzdálenější než pro děvčata a bylo potřeba více času k motivaci.
- Organizaci skupin komplikovaly technické potíže v sídle Jahoda, o. s. a několik setkání muselo být zrušeno (neplánovaná výměna potrubí, vloupání a následné uzavření budovy).

- Témata pro skupinu jsme vybírali postupně od méně náročných a snažili jsme se o to, aby hlavní téma - poruchy příjmu potravy - vystalo ze strany klientů, což by pro ně i pro plánované aktivity mělo větší význam. Pro tuto naši snahu se ukázalo jako nutné mít více trpělivosti a času.

Během realizační fáze proběhlo kromě pravidelných setkávání Homies, domovské skupiny také několik dalších aktivit. První aktivita proběhla v obvyklém čase domovské skupiny, jednalo se o promítání filmů s tematikou životního stylu. Byl vybrán film „Narušení“, který byl natočen na základě pravdivého příběhu a popisuje život několika mladých dívek, které se ocitnou v psychiatrické léčebně. Film byl vybrán z několika možností, neboť splňoval kritéria, která souvisela s projektem:

- tematika zdravého životního stylu – v tomto případě i v přímé souvislosti s poruchami příjmu potravy;
- film, v němž hrají známí herci, z důvodu zvýšení zájmu u uživatelů;
- spojen s tematikou dospívání a hledání sebe sama;
- popisný film, ne-dokumentární povahy – z předchozí zkušenosti promítání filmů vyplynulo, že dokumentární filmy nejsou pro klienty příliš atraktivní.

Další a zároveň i závěrečnou aktivitou celého projektu byl mini-festival. Členové skupiny vybírali aktivity, které by mohly jejich vrstevníky zaujmout a vymysleli návrh preventivního letáku, který by podle jejich názoru mohl podpořit zdravé sebevědomí jejich vrstevníků. Začátkem dubna skupinu demotivovalo hezké počasí a návštěvnost plánovacích skupin klesla. Děti nechtěly předem zaručit svou účast na akci, a proto jsme ke spolupráci přizvali dobrovolníky k vedení jednotlivých workshopů (absolvent VŠMU v Bratislavě k filmové dílně, profesionální fotografka na tvorbu portrétních fotografií). Festival jako takový je popsán detailněji v části této kapitoly zabývající se výstupy

projektu, proto zde uvádím pouze jednotlivé aktivity, které se během této dvoudenní akce konaly:

- Diskuse na téma láska a sex, s odborníky z organizace Rozkoš bez rizika
- Diskuse na téma poruchy příjmu potravy, s odborníky z organizace Anabell
- Workshop zdravého vaření
- Promítání filmů
- Malování masek
- Natáčení dokumentu, práce s filmovým materiálem
- Vlastní fotografie

Metodologie domovské skupiny

Původní návrh vedení a fungování domovské skupiny byl primárně založen na konceptu popsaném na začátku této práce, pouze doplněný metodologií neformálního vzdělávání a vrstevnického vzdělávání bylo využito spíše pro práci členů domovské skupiny s ostatními uživateli. Po prvních několika setkáních jsme si však uvědomili, že metodika domovské skupiny, která v jiném nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež fungovala efektivně, potřebuje v našem případě určité adaptace. Proto jsme její koncept změnili následovně:

- Cíle jednotlivých fází domovské skupiny. Neboť cílem tohoto projektu byla práce na tématu poruch příjmu potravy, po určitých změnách pak zdravý životní styl, drželi jsme se tohoto tématu od počátečních setkání až do konce projektu. Protože většina členů skupiny, kteří se pravidelně účastnili, neměla s daným tématem osobní zkušenost, setkání skupiny se držela spíše na diskusní úrovni a cíl zvyšování sociálních kompetencí pozbyl v našem případě určité důležitosti, i když je pravdou, že k němu sekundárně přes interakce ve skupině docházelo, se zvládáním různých

sociálních rolích se v případě domovské skupiny Homies nepracovalo vůbec.

- Změna role pracovníků během procesu setkávání domovské skupiny. K tomuto posunu v případě projektu Dove nedošlo, což souviselo se skupinou členů, která setkání pravidelně navštěvovala a která, vzhledem ke svému věku, vyspělosti a předchozím zkušenostem nebyla ještě připravena si setkání sama vést ani v pozdějších stádiích projektu. Proto pracovnice facilitovaly setkání od prvního až po poslední.
- Změna časového rozpětí projektu. Podle původního popisu domovské skupiny stačí k tomu, aby skupina prošla všemi fázemi svého fungování půl roku. V našem případě došlo k určitým technicko-organizačním důvodům, díky nimž se několik setkání nekonalo, což do určité míry narušilo proces skupiny. Přesto, že se domovská skupina fakticky setkávala půl roku, neprošla všemi fázemi procesu, tak jak jsou popsány na začátku této práce v kapitole věnující se teoretickému zázemí projektu.
- Využití interaktivních her. Po snaze použít interaktivní metody během prvních setkání, na něž uživatelé nereagovali příliš vstřícně, jsme používali spíše metody, při nichž se nemuseli členové skupiny příliš stavět do středu pozornosti v situacích, v nichž by se cítili nejistě. Proto jsme používali spíše verbální metody kombinované s použitím vizuálních metod – kreslení, koláže, práce s textem apod.
- Stanovení pravidel domovské skupiny a její uzavřenost. Přesto, že si skupina stanovila pravidla pro své fungování (jejich návrh je uveden v podkapitole Původní metodika Homies), nebyla striktně dodržována, zvláště pak pravidlo o účasti na celém setkání domovské skupiny, někteří členové skupiny Homies pravidelně odcházeli ze setkání o půl hodiny dříve, což narušovalo dynamiku skupiny. Zároveň z důvodu nízkého počtu pravidelných účastníků setkání se skupina fakticky až do konce projektu neuzavřela a

setkání se mohl účastnit kdokoliv, kdo projevil zájem a přišel na setkání.

- Propojení s dalšími aktivitami. Jak již bylo popsáno v jiných částech této práce, domovská skupina jako součást projektu Dove nebyla samostatná aktivita, ale byla napojena i na další, jednorázové akce – promítání filmů a mini-festivalu, během něhož probíhaly diskuse, promítání filmů a workshopy.
- Kombinace výchovně-vzdělávacích metodik. Metodika domovské skupiny byla nosným konceptem pro práci v domovské skupině, pro její práci jsme však využili i několik dalších výchovně-vzdělávacích konceptů, abychom doplnili tuto metodiku o specifické aktivity a přístupy, díky nimž byla skupina více sama zodpovědná za průběh a výsledky těchto setkání.

3 Hodnocení projektu, výsledků vhodných k využití v následných aktivitách

Projekt se oproti původnímu předpokladu velmi změnil. Tato kapitola je rozdělena do několika částí, z nich každá obsahuje popis výsledné situace, její hodnocení včetně návrhu, co z projektu by bylo dobré uchovat a jaké změny oproti tomu přijmout.

3.1 *Téma projektu*

Jak již bylo zmíněno v popisu změn projektu, téma se od původního – poruchy příjmu potravy - rozšířilo na zdravý životní styl a co to znamená být zdravým člověkem. Tato změna byla hodnocena jak klienty, tak i organizátory jako vhodná, neboť umožnila účast na projektu širší skupině mladých lidí. Se rozšířením tématu souvisela i snaha umožnit klientům, aby se v tématech, s nimiž se bude pracovat, co nejvíce našli, proto jim bylo umožněno vnést své náměty. Tato otevřenost měla bohužel i stinnou stránku, kdy klientům během počáteční fáze nebylo úplně jasné, o čem budou setkání Homies a z jejich hodnocení vyplynulo, že by potřebovali a vítali od začátku jasnější seznam témat, aby se mohli v procesu zorientovat a snáze se rozhodnout, zda se chtějí těchto setkávání účastnit. Na straně druhé rozšíření tématu umožnilo v pozdějších částech projektu pracovat se skupinou na vytvoření pohlednic s mottem „Jsem normální holka/Jsem normální kluk“ a během mini-festivalu jiným klientům natočit film, jehož tématické zaměření s původním návrhem naprosto nesouviselo, s životním stylem byla ovšem souvislost zřejmá.

Co z projektu by bylo vhodné uchovat a co změnit?

- Téma by mělo být široké, zároveň však s několika nosnými podtématy, jež budou pro cílovou skupinu zajímavá. Témata by bylo vhodné ověřit v přípravné fázi klienty, aby měli pocit, že jsou do rozhodování o tématech zapojeni, zároveň se tím ověří zajímavost a nosnost navrhovaného tématu před počátkem skupinových setkávání a na počátku prvního setkání konečné téma a jeho podoblasti představit. Vhodné je také zviditelnit téma a informace o setkáních skupiny v klubu během běžného provozu.
- Úspěch měla různorodost práce s tématem – kombinace sdílení osobních názorů a zkušeností, vytváření informací pro ostatní, ať již formou textu, obrazu nebo dokumentu, inspirace filmy a přednáškou a také možnost dostat „dárek“ – něco hmatatelného si na konci projektu odnést.
- Téma je nutné přizpůsobit skupině, která se fakticky schází; skupina, v níž jsou primárně zastoupeny děti ve věku 12 let má jiné zkušenosti a znalosti o tématech a je schopna se tématu věnovat v jiné hloubce než skupina šestnáctiletých.

3.2 Uživatelé

Skupina, která se projektu účastnila, byla v jeho různých fázích odlišná. Základní sestava pravidelně se setkávající byla čtyřčlenná, všichni tito klienti byli chlapci ve věku dvanáct až čtrnáct let. Během různých aktivit se zapojovalo i mnoho dalších klientů v jiných věkových kategoriích, i když nerovnováha mezi počtem chlapců a dívek byla stále velmi viditelná. Vytipovaná skupina deseti uživatelů, pro něž byl projekt do určité míry vytvořen, neboť během analýzy potřeb zmínili, že se tématem poruch příjmu potravy, váhy a vlastního vzhledu ve svém životě zabývají, se projektu účastnila jen nepravidelně, pravidelných setkání se účastnili jen několikrát, na obou jednorázových aktivitách

však byli. Z důvodu jejich nepravidelné účasti však nebylo možné s nimi na tématu pracovat do větší hloubky a otázkou zůstává, zda by se v sestavě skupiny, která se setkávala, byli ochotni a schopni otevřít do té míry, aby hovořili o svým velmi osobních problémech a zkušenostech.

Z hlediska účasti předpokládané cílové skupiny byla výjimkou poslední aktivita – mini-festival, kde bylo zastoupení chlapců a děvčat téměř stejné a i počet účastníků, celkem třicet dětí a mladých lidí ve věku od 10 do 18 let, byl v podstatě stejný, jaký organizátoři očekávali. Uživatelé se zapojovali do diskusí nejen během k tomu přímo naplánovaném programu, ale i neformálně při ostatních aktivitách, ať už se jednalo o zdravé vaření nebo o promítání filmů.

Z hodnocení vyplynulo, že i když mělo velké množství klientů, kteří se projektu účastnili, podobné očekávání – popovídat si o věcech, které je zajímají, pro mladší klienty to znamenalo pouze mluvit, zatímco starší očekávali sdílení zkušeností nebo možné rady ohledně svých problémů, které s danými tématy souvisí.

Na základě této zkušenosti navrhujeme pro podobné projekty následující:

- Rozdělení věkové kategorie – věková kategorie 12 -18 let je příliš široká, pokud chceme pracovat hlouběji s určitým tématem, neboť se životní zkušenosti v tomto věkovém rozmezí velmi liší. Proto navrhujeme rozdělení do věkových skupin 12 -14 a 15 -18 let. Pro projekt by v tom případě bylo vhodné si buď jednu ze skupin vybrat za cílovou, nebo pracovat s oběma skupinami odděleně (např. způsobem, kdy by skupina starší od určité fáze projektu fungovala jako „vzdělavatelé“ podle konceptu vrstevnického vzdělávání a připravovala pro mladší skupinu aktivity, jichž se pak mladší mohou účastnit).

- Vyasnit si očekávání různých klientů od daného projektu, komunikovat možnosti projektu – odlišit, zda se jedná pouze o všeobecné diskuse na dané téma nebo spíše prostor pro sdílení svých zkušeností a možných problémů a hledání jejich řešení. Tento problém však může do velké míry být vyřešen oddělením věkových kategorií.
- Nestanovovat předem hlavní téma setkávání domovské skupiny. Jednotlivá témata nastavit pouze rámcově – umožnit skupině i lektorům přizpůsobovat činnost aktuálnímu naladění skupiny.

3.3 Výstupy

Projekt měl několik konkrétních, uchopitelných výstupů – pohlednice „Jsem normální kluk/Jsem normální holka“, dokument o životě neonacisty, umělecké fotografie klientů, a posledním uchopitelným, přestože z fyzických důvodů krátkodobým výstupem bylo několik zdravých jídel. Změny na úrovni jednotlivců, ať už se dotýkají získání nových návyků nebo dovedností či přístupu k tématu projektu je obtížné hodnotit z takto krátkodobého hlediska. Dalším důvodem, proč je obtížné hodnotit individuální změny, je odlišná metodika hodnocení, pro hodnocení této oblasti by bylo vhodnější využití individuálních rozhovorů, které množství zúčastněných a širší tématu neumožnily, toto hodnocení však probíhá jako součást pravidelné práce v nízkoprahovém zařízení, efektivita projektu bude zhodnocena až ve druhé polovině roku 2009.

3.3.1 Setkávání domovské skupiny Homies

Setkání probíhala v různé atmosféře i dynamika skupiny byla setkání od setkání odlišná. Vzhledem k nepravidelné účasti většiny členů skupiny bylo nutné pracovat se specifickými tématy pro každé setkání, neboť prodloužení práce na tématu do dalšího setkání v

některých případech znamenalo nutnost opakovat velkou část procesu předchozího setkání pro nově příchozí. Jak již bylo zmíněno ve faktickém popisu projektu, setkání se pravidelně účastnila pouze skupinka čtyř chlapců ve věku 12 -14 let, proto bylo nutné témata setkání měnit s ohledem na to, kdo se jich v daný okamžik účastnil, zároveň bylo nutné flexibilně měnit i hloubku tématu podle věkového uskupení. I kvalita výstupů jednotlivých setkání se z tohoto důvodu lišila. Výstupy ze setkání byly návazně využívány pro další setkání, na nichž se diskutovalo o podobném tématu, aby byla zajištěna alespoň minimální návaznost tématu a nedošlo k opakování. Nejuchopitelnějším výstupem práce domovské skupiny Homies byly pohlednice „Jsem zdravý kluk/Zdravá holka“.

3.3.2 Informační pohlednice „Jsem normální kluk/Jsem normální holka“

Text pohlednice „Jsem normální holka“ byl přímo vytvořen skupinou Homies během jednoho z jejích setkání, pouze struktura jednotlivých oblastí, které jsou na pohlednici popsány, byla zrevidována organizátory. Pohlednice „Jsem normální kluk“ byla vytvořena na základě textu pohlednice první, bylo při něm použito několik bodů, které byly zmíněny a zaznamenány během diskuse skupiny. Skupina také během svého setkání navrhla možné doplnění textu obrázkem, specifické možnosti jsou zmíněny v popisu projektu Dove. Tyto pohlednice byly velmi dobře hodnoceny jak z pohledu tvorby a zapojení skupiny do ní, tak z hlediska textu, jenž obsahuje, ale i konečný vzhled pohlednice byl vnímán pozitivně. Dalším aspektem, který byl hodnocen kladně, byla možnost distribuce pohlednice mezi další mladé lidi, ať už klienty klubu, nebo mezi širší veřejnost. Formát pohlednice je zároveň vhodný i pro širší distribuci, oproti letákům nebo plakátům, které mají obvykle vliv pouze v místě svého výlepu nebo přímé distribuce, zatímco pohlednice mohou být dále distribuovány samotnou cílovou skupinou do míst jakkoliv vzdálených.

3.3.3 Dokument o životě neonacisty

Tento dokument vyšel naprosto z iniciativy samotných klientů, kteří přišli s nápadem a s pomocí dobrovolníka s praktickými i teoretickými stránkami natáčení dokumentu svůj nápad zrealizovali. Dokument je jasný a srozumitelný, zároveň velmi výmluvně popisuje téma jak a proč se může mladý člověk stát neonacistou (detailnější popis je již v kapitole popisující projekt Dove). Dokument by mohl být velmi poučnou pomůckou při diskusích o vstupu a fungování pravicových hnutí, stejně tak by mohl být využíván pro osvětovou nebo vzdělávací činnost. Při hodnocení projektu museli však organizátoři vzít v úvahu rizika spojená pro autory dokumentu s jeho distribucí nebo promítáním. Vzhledem k tomu, že by dokument ztratil svou výpovědní hodnotu, pokud by byly obličejové autorů dodatečně upravovány, je velmi jednoduché je identifikovat. Klienti se také v dokumentu oslovují svými jmény, po případě přezdívkami, a tato jsou známa lidem, s nimiž byli v kontaktu během svého členství v neonacistickém hnutí. Z těchto důvodů se organizátoři rozhodli dokument pouze uchovat a možná rizika byla klientům vysvětlena, kopie dokumentu jim byla na jejich vyžádání předána.

3.3.4 Umělecké fotografie klientů

Během závěrečného mini-festivalu měli klienti, ať již účastníci domovské skupiny, nebo jen standardní uživatelé, možnost nechat se vyfotografovat profesionální fotografkou. Cílem této části projektu byla snaha ukázat mladým lidem, uživatelům NZDM Džagoda, že každý člověk vypadá dobře a zároveň, že vzhled lidí v médiích může být do velké míry spíše prací profesionálů než realitou. Této možnosti využilo jen několik klientů, kteří tuto aktivitu hodnotili dobře, mnoho klientů se jí však nezúčastnilo a jako důvod uváděli, že se jim fotit „nechce“. Fotografování probíhalo přímo v prostředí klubu, klienti si mohli vybrat

přesné místo, kde chtějí být foceni a mohli využít i rekvizit, které byly zajištěny nebo si sami vytvořit vlastní škrabošku. Tato část festivalu nebyla tak úspěšná, jak jsme předpokládali, toto jsou důležité body, které jsme zvažovali, i na základě hodnocení klientů:

- Možnost vytvoření „soukromého“ prostoru, uzavřeného a odděleného od prostorů ostatních aktivit, čímž by bylo možné zajistit klientům pocit bezpečí při fotografování a to, že je nikdo nebude pozorovat, aniž by sami chtěli.
- Umožnit klientům, aby si přinesli své vlastní „rekvizity“, svůj „každodenní talisman“, který by jim mohl pomoci vytvořit si svoji specifickou vlastní identitu, která by se mohla do fotografií promítnout.

3.3.5 Výsledky zdravého vaření

Samotného workshopu, v němž se vařilo, se zúčastnil velký počet klientů, nikdo z nich však nejdříve nechtěl přinesené produkty ochutnat a klienti předem informovali o tom, že oni to, co se uvaří, jíst nebudou. Postupem času během přípravy vařených pokrmů několik účastníků donesené bio a fair trade produkty ochutnalo, někteří ze svého přístupu, že biopotraviny jsou špatné, neustoupili až do konce. Klienti začali produkty, ať už své vlastní výroby nebo už koupené ke spotřebě konzumovat až poté, kdy je organizátoři nechali volně v klubu během ostatních aktivit a klienti mohli nenápadně přijít, nějaké jídlo si vzít, aniž by byli všem příliš na očích, někdo je nutil nebo tuto situaci komentoval. Workshop jako takový hodnotíme velmi dobře, neboť:

- Účast byla vysoká.
- Někteří klienti, i ve věku 15 -18 let, se poprvé dostali do kontaktu s přípravou teplého pokrmu (ne pouze ohříváním již uvařeného).
- Během workshopu probíhala i diskuse o tom, co to je zdravá strava (po místnosti byly rozvěšeny i informační letáky o zdravé stravě), o biopotravinách a jejich výhodách a nevýhodách, o surovinách, jež byly k dispozici (zelenina, sojové výrobky,

vegetariánské pomazánky, sezamové sladkosti apod.). Klienti si zároveň i sdělovali své zkušenosti s vařením mezi sebou a tím se od sebe učili.

- Každý z klientů se setkal s potravinou, kterou do té doby neznal, a dozvěděl se o jejích možnostech.

Je pro nás otázkou, jaký způsob by byl vhodný pro představení např. bioproduktů, k nimž mělo mnoho klientů výhrady, přestože na dotaz, zda o nich něco vědí, odpověděli, že nic. Také jsme se zamýšleli nad vhodností prostor pro vaření z hlediska velikosti skupiny a možnosti rozdělení úkolů při přípravě pokrmů.

Všechny výstupy, jak jsou výše popsány, byly hodnoceny ze stran klientů i organizátorů jako úspěšné, některé zvláště proto, že k nim došlo díky samostatné iniciativě klientů (dokument). Přesto zde uvádím některé body, nad kterými je vhodné se opětovně zamyslet s důrazem na výstupy projektu:

- Vhodnost prostor pro práci na daných výstupech a zajištění materiálu a technického zázemí (např. osvětlení, elektřina, možnost práce v menších skupinách apod.).
- Do jaké míry je schopna skupina sama výstupy vytvořit, jakou podporu potřebuje ze strany organizátorů a jakým způsobem.
- Které výstupy jsou zajímavé pro danou cílovou skupinu (a pro jednotlivce v ní) – fotografie se v našem případě jevila jako nejméně zajímavá.

3.4 Metodologie a plán projektu

3.4.1 Plán projektu

Původní plán bylo nutné adaptovat na základě postupně získávané zkušenosti, bohužel ale také díky mnoha technickým problémům, které nesouvisely přímo s projektem jako takovým. Celý projekt se nakonec prodloužil o dva a půl měsíce, z původního ukončení na konci února projekt skončil v polovině dubna. Díky tomu

ale bylo zároveň možné do projektu přidat některé aspekty, se kterými se původně v takovém rozsahu nepočítalo – místo jednotlivých debat proběhl celý mini-festival, proběhlo promítání filmů apod. Pro budoucí použití by bylo výhodné jednotlivé fáze projektu, zvláště pak přípravu, prodloužit, aby bylo možné zjistit hlouběji zájmy cílové skupiny, zamyslet se do většího detailu nad jednotlivými aspekty projektu a možným zapojením expertů nebo organizací pracujících v dané tématické oblasti do projektu již v jeho průběhu, což se v našem případě, přestože jsme v kontaktu s různými organizacemi byly, nepovedlo. I samotná domovská skupina by pro jednotlivé fáze procesu, tak jak jsou popsány v kapitole 1 této práce, potřebovala více času, zvláště pak v situacích, kdy byla některá setkání skupiny zrušena. V tom případě by bylo možné více se zaměřit na skupinovou dynamiku a pracovat s ní.

Po obsahové stránce, jak již bylo zmíněno v předchozích částech hodnocení, bylo nutné projekt rozšířit a zvolit téma, které bylo vhodné pro pravidelné účastníky domovské skupiny, jimiž byli chlapci ve věku 12 -14 let.

3.4.2 Metodologie

Výběr pedagogicko-vzdělávacích konceptů, které jsme zvolili jako zázemí pro tento projekt, se zdá celkově vhodný, jen s několika aspekty, jež je nutné vzít v potaz – jak odlišnost věkové skupiny, která primárně navštěvovala domovskou skupinu, tak i její znalost a zkušenost s tématy. Zároveň jsme z vlastní zkušenosti pochopili, že není možné používat, zvláště pak na začátku projektu, skupinové interaktivní metody, neboť důvěra, že se mohu ve skupině otevřít, aniž bych byl zesměšňován, nebyla ještě vytvořena. Z kreativních metod se nám spíše osvědčily metody, které pracují s kreslením, koláží apod. než pohybově-výrazové metody.

Z hlediska nedirektivního přístupu a zapojení skupiny jsme si uvědomili, že nedirektivní přístup je všeobecně vhodným způsobem práce v tomto typu projektu, zároveň je však nutné hlavně v začátcích vytvořit pro klienty jasný rámec – dát jim přesný popis toho, co se bude dít, jaká budou témata, navrhnout principy, na nichž bude práce v domovské skupině probíhat, během skupin samotných je dobrá i evidentní facilitace. Na druhé straně velmi vhodné bylo zapojení skupiny do vytváření některým částí projektu, ať už se jednalo o vytvoření pohlednice „Jsem normální kluk/Jsem normální holka“, přípravu mini-festivalu nebo dokonce během festivalu o průběh jednotlivých workshopů, které si z hlediska cílů a směřování řídili sami klienti.

Učení se skupiny od sebe navzájem probíhalo během všech proběhlých aktivit do té míry, kterou možnosti a schopnosti jednotlivců s ohledem na jejich věk nebo předchozí zkušenost dovolovaly. Z hlediska možností skupiny by bylo vhodné vzít do úvahy i koncept vývojové psychologie, specificky možnosti, které děti a mladí lidé mají v určitém věku. Z naší zkušenosti nebyla skupina dvanáctiletých chlapců, která se primárně účastnila diskusí domovské skupiny, ještě schopna hlubších úvah na tak specifické a zároveň široké téma, které bylo pro tento projekt zvoleno.

Hodnocení plánu projektu a metodologie s ohledem na body, které mají pro budoucnost nejen popisný význam, je možné shrnout do následujících:

- Při přípravě časového plánu je vhodné dát velké množství času na přípravu, čímž se umožní i první ověření témat i celé myšlenky přímo cílovou skupinou, které na základě vlastní zkušenosti doporučujeme, a je možné vytvořit alternativní plán nebo plány pro průběh projektu.

- Přestože je důležité využívat skupinové a interaktivní metody, na počátku projektu je vhodnější používat metody, při nichž se jednotliví uživatelé nedostávají příliš do centra pozornosti.

3.5 Technicko-organizační záležitosti

Většina technicko-organizačních záležitostí, které byly přímo spojeny s projektem, proběhla bez větších obtíží. Velký vliv na projekt však měly technické a organizační problémy NZDM Džagoda, které nebylo možné ze strany projektu jakkoliv ovlivnit – výměna potrubí, krádež a s ní spojené zničení interiéru NZDM, školní prázdniny. Vzhledem k faktu, že tyto obtíže s projektem Dove přímo nesouvisely, neuvádím zde jejich hodnocení.

Na závěr kapitoly zabývající se hodnocením je vhodné citovat celkové hodnocení projektu tak, jak ho Gabriela Radovnická shrnula ve zprávě o projektu zaslané Nadaci VIA: *„Projekt celkově hodnotíme jako úspěšný a přínosný pro další sociální práci. V některých fázích harmonogramu nás provázela smůla či problémy s některými z výše uvedených specifík cílové skupiny. Nicméně se nám podařilo naplnit cíle, které byly vytyčeny a navíc se preventivní témata promítla i do běžného chodu obou NZDM a tím byla zasažena širší cílová skupina projektu. Děti se naučily čerpat informace z preventivních materiálů, diskutovat o různých tématech, pracovat ve skupině i třeba 'jen' docházet pravidelně na dohodnuté schůzky.“*

4 Možnosti a výzvy podobných projektů pro nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Tato práce popisuje jeden specifický projekt, který proběhl v jednom specifickém nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež s využitím některým konceptů, jež byly vytvořeny právě pro tento typ zařízení (tzn. Metodika domovské skupiny), jiné (výchovně-vzdělávací koncepty), které obvykle slouží pro práci s jinými cílovými skupinami. Specifikem tohoto projektu bylo, že jeho prvotním cílem byla práce na určitém tématu s obvyklou cílovou skupinou, byl zaměřen na výchovnou a vzdělávací činnost, ne na sociální službu.

Jak bylo uvedeno v kapitole o teoretickém zázemí projektu, pedagogická činnost může být jedním z pilířů aktivit nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, jedná se o aktivitu nadstavbovou a jejími cíli má být nácvik dovedností, jež mohou pomoci uživatelům zařízení během každodenního života, v sociálních interakcích a vedou ke zvýšení jejich sebevědomí a sebeuvědomění. V tomto směru je tento projekt do určité míry odlišný, neboť jejich cíle jsou posunuty do všeobecnější roviny a od jednotlivce ke skupině. V této kapitole popisují možnosti, které tento typ projektu nabízí a zamýšlím se nad výzvami a otázkami, jež kladou organizátorům svým organizátorům.

4.1 Možnosti tématicky zaměřených dlouhodobých projektů

Podobný typ projektů nabízí mnoho možností. Tyto aspekty je důležité zmínit, neboť organizování podobných projektů by mělo souviset s určitou vizí, která je širší než primární sociální práce,

každodennost nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Tato pedagogická, v našem případě výchovně-vzdělávací rovina, je popisována v mnoha publikacích zabývajících se nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež jako jedna z nadstavbových aktivit těchto zařízení. Je však popisována v rovině všeobecné, v těchto materiálech již není řečeno, jaké mohou být výhody této práce, která klade na pracovníky další nároky kromě těch, které již musí splňovat. Je při ní nutná práce s uživateli nejen odlišným způsobem, ale posouvá sociální službu z roviny pomoci v nepříznivé situaci k práci, která již v životě uživatele existuje, k podpoře osobnostního rozvoje klienta pro budoucnost. V této kapitole se věnuji dvěma aspektům výchovně-vzdělávacích aktivit – jejich možnostem, které mohou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež motivovat k uspořádání podobného typu projektu, zároveň zde popisuji i dilemata, jež mohou výchovně-vzdělávací projekty do práce zařízení vnášet a nad nimiž by se měli pracovníci zařízení zamyslet před počátkem projektu, aby byli připraveni je využít co nejvhodněji pro podporu každodenní práce s cílovou skupinou.

4.1.1 Získání odlišné zkušenosti

Cílová skupina, s níž nízkoprahová zařízení pro děti a mládež pracují, si často ze svého každodenního života přináší negativní zkušenosti ze sociálních kontaktů na různých úrovních, ať už se jedná o zkušenosti s rodiči či pedagogy a všeobecně s dospělými osobami, nebo obtížné navázání kontaktu se svými vrstevníky a nepřijetí vrstevnickou skupinou. Tento typ projektů nabízí v tomto směru uživatelům možnost zkoušet si jiné způsoby komunikace a fungování, ať již s dospělými, pracovníky, kteří tyto aktivity vedou, nebo s ostatními uživateli, kteří se projektu účastní. Výhodou využití interaktivních cvičení a her v tomto typu projektů je vytvoření pocitu nezávaznosti a možnosti nacvičovat si různé scénáře pro život „nanečisto“ bez tíhy důsledků, které by toto zkoušení mělo v reálném životě.

4.1.2 Prostor pro učení a rozvoj uživatelů, skupinová „laboratoř“

Jak ve své diplomové práci zabývající se sociálně-pedagogickými přístupy práce s neorganizovanou mládeží v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež uvádí Svoboda (2007), v nízkoprahových zařízeních probíhá sociálně-pedagogická práce převážně na základě situační intervence během situací, které vznikají v zařízení a při nichž „pracovník ... vstupuje do interakcí, které nastávají mezi uživateli služby, přináší podněty, reflektuje situaci a používá další techniky, které vytváří či zvýrazní výchovný efekt situace.“¹⁵ V tomto směru se výchovně-vzdělávací projekty odlišují několika možnými způsoby, jež jsou založeny na metodice, na konceptu práce se zážitkovou pedagogikou. Na základě Kolbova cyklu učení je proto možné rozdělit prostor k učení následujícím způsobem:

- Plánovaně mohou být vytvářeny situace, v nichž probíhá učení. K tomu je možné využít zvláště setkání domovské skupiny, kde mohou být voleny metody, interaktivní cvičení a hry, jež mají přímo za cíl nácvik specifických dovedností nebo vytvoření prostoru k zážitku a získání zkušenosti.
- Je možné aktivně vytvářet prostor, v němž je hlavní aktivitou reflexe uživatelů. K této reflexi je možné využít zkušenosti uživatelů z každodenního života nebo cvičení a interaktivních her během setkání domovské skupiny. Se skupinou je pak možné pracovat na základě různých situací na možných způsobech chování a přístupů.
- Při sdílení různých zkušeností klientů s daným tématem je vytvářen prostor k nacházení odlišných řešení a přístupů. K tomuto procesu může sloužit domovská skupina stejně tak jako promítání filmů

¹⁵ Svoboda, M. *Sociálně-pedagogické přístupy práce s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež*, s. 99

s určitou tematikou nebo besedy či dílny na dané téma. Tímto sdílením si klienti navzájem rozšiřují pole možných náhledů na dané téma a situace s ním spojené.

- Díky možnosti aktivního zapojení uživatelů do přípravy aktivit pro další uživatele si mohou v praxi vyzkoušet různé role, učí se převzít zodpovědnost a zároveň mohou pracovat s tématem projektu na jiné úrovni, která je vytvářena interakcí s osobami, které nebyly přímo do projektu zapojeny a neprošly stejnou situací. Vedení aktivit pro ostatní vytváří pro uživatele nejen prostor k nácviku zodpovědnosti za určitou situaci, nastavuje i zrcadlo jejich pohledu na dané téma a způsobu jeho prezentace.

4.1.3 Práce se skupinovými hodnotami a normami

Tematické projekty mají za primární cíl rozvinout specifické téma v souvislosti s potřebami a zájmy cílové skupiny, uživatelů nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Přesto, že tento typ projektů nemusí být přímo zaměřen na vytváření skupinových norem, k jejich utváření či přetváření dochází. Tato situace je nevyhnutelná i z toho důvodu, že posunem znalostí a vědomostí v daném tématu se uživatelům může měnit i jejich pohled na dané téma a jejich přístup k němu, což může sekundárně vést i ke změně hodnot a norem a změně názoru na to, co je správné a co špatné. K této změně může docházet na dvou úrovních:

- Změna hodnot a norem v souvislosti s tématem projektu.
- Změna hodnot a norem v souvislosti se skupinou a její dynamikou, vztahy mezi jednotlivci a jejich chováním.

V obou případech je pro pracovníky výhodné a vhodné reflektovat posuny hodnot a norem ve skupině a aktivně vytvářet prostor

pro diskusi a reflexi těchto procesů uživateli, ať už neformálním způsobem nebo během k tomu přímo určené aktivity.

4.1.4 Dlouhodobost

Jedním z principů práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je princip „tady a teď“. V tomto směru se dlouhodobé projekty liší, neboť vyžadují určitou pravidelnost. Zároveň ale nabízejí možnosti, které tento přístup nemá.

- Rozložení práce s tématem. Díky své dlouhodobosti je možné téma rozdělit do jednotlivých částí, s nimiž je pak možné návazně pracovat. Díky tomu mohou klienti získat ucelenější a hlubší pohled na téma a mohou si k němu najít lépe svou vlastní cestu.
- Flexibilita času, procesu a výstupů v jednotlivých fázích projektu. Tím, že projekt může být postaven na pravidelných setkáních určité skupiny, vytváří možnost změny. Flexibilita je možná ve všech těchto oblastech: výstupy z jednotlivých setkání, přizpůsobení rychlosti a hloubky práce s tématem, zohlednění zájmů a potřeb uživatelů i využití různých metod a přístupů.

4.1.5 Motivace k aktivnímu zapojení na chodu zařízení

Jak bylo již na začátku této práce uvedeno, aktivní zapojení do chodu zařízení je jedním ze základních principů práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Kromě všech předchozích možností, jež dlouhodobé tematicky zaměřené projekty pro tato zařízení nabízejí, vytvářejí také nezanedbatelnou příležitost k motivování uživatelů k aktivnějšímu zapojení do chodu zařízení. Tato motivace může vést dvěma směry:

- Zapojení do rozhodování o náplni a aktivitách zařízení. V projektu je vytvářen prostor, v němž se klienti mohou svobodně vyjadřovat ke specifickému tématu, způsobu práce s ním a mohou navrhnout

témata další. Tato zkušenost s možností aktivně se zapojit do rozhodování o věcech kolem sebe může vést uživatele k většímu zájmu, ochotě a schopnosti ovlivňovat i fungování zařízení jako takového.

- Zapojení do praktického chodu zařízení. Během projektů mají uživatelé možnost sami organizovat nebo se podílet na organizaci některých aktivit. Tato zkušenost může uživatele motivovat k ochotě přispět i k chodu samotného zařízení. V takovém případě je vhodné, aby zařízení mělo vytvořen prostor pro možné dobrovolné aktivity uživatelů, které mohou vykonávat a informace o nich byly v prostorách zařízení zviditelněny.

4.2 Rozporuplnost principů NZDM a principů projektu

Dlouhodobé tematicky zaměřené projekty mohou nabízet nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež i jejich uživatelům mnoho nových příležitostí, mají však také svá úskalí. V této části své práce se zaměřuji na úskalí a výzvy spojené s principy fungování těchto zařízení a principy, na nichž je postavena koncepce podobných projektů.

4.2.1 Nízkoprahovost

Jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, jedním z hlavních principů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je nízkoprahovost, jež dává možnost kterémukoliv dítěti nebo mladému člověku přijít do tohoto zařízení a využít jeho služeb, bez registrace, vstupních nebo jiných poplatků a bez očekávání ze strany pracovníků nebo jiných uživatelů. Tato služba má samozřejmě jistá pravidla, která musí klienti dodržovat, ta jsou však uplatňována z důvodu fyzické i psychické bezpečnosti jak pracovníků, tak uživatelů. Tento typ projektu principu nízkoprahovosti neodpovídá, neboť:

- od uživatelů očekává pravidelnost – aby se mohli zúčastnit domovské skupiny musí do ní pravidelně docházet;

- od uživatelů očekává aktivní zapojení a zájem o téma; skupina, nebo v počátcích práce v domovské skupině i pracovníci, mají možnost požádat účastníka, aby ze setkání odešel, pokud nějakým způsobem narušuje toto setkání;
- uživatelé se do určité míry ocitají sami v roli „pracovníků“ ve smyslu, aktivního zapojení do přípravy a vedení aktivit pro další uživatele, tvorby informačních materiálů a šíření „osvěty“ s ohledem na dané téma.

Otázkou, kterou si mohou v tomto směru pracovníci nízkoprahových zařízení klást v momentě, kdy zvažují iniciovat podobný typ projektu, je, jakým způsobem mohou jejich uživatelé reagovat na vznik určitého prahu pro aktivity, které jsou jimi pořádány a kteří z jejich klientů jsou připraveni a ochotni tento „práh“ překročit.

4.2.2 Otevřenost služby a možnost vstupu pro všechny

S ohledem na toto téma je nutné odlišit v projektu dvě části – pravidelná setkání domovské skupiny a další, jednorázové, aktivity. Jednorázové aktivity naplňují princip otevřenosti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, neboť se jich mohl zúčastnit kdokoliv, ať už se jednalo o člena domovské skupiny, uživatele zařízení či „nováčka“, který v zařízení nikdy předtím nebyl. Domovská skupina byla v jiné situaci – stanovila si vlastní pravidla fungování, která musel každý, kdo se chtěl jejích setkání účastnit, dodržovat, a od určité chvíle, alespoň ve svém metodickém popisu, je uzavřena a její členové se mohou rozhodnout, zda chtějí přijmout nového člena, v terminální fázi domovské skupiny může nová osoba do skupiny vstoupit po schválení skupinou pouze v roli hosta, který navštíví skupinu jednorázově. Otázky týkající se dilematu otevřenosti projektu souvisí s reakcí uživatelů na vytvoření oddělené skupiny, která bude mít jiné možnosti

než ostatní, a co může toto rozdělení vnést do skupinové dynamiky při obvyklém chodu zařízení.

4.2.3 Služba zaměřená na individuální pomoc v určité životní situaci

Hlavním kritériem sociální služby nabízené v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež je pomoc jedinci v obtížné životní situaci, je s ním také na tomto základě podepisována smlouva, která popisuje cíl, jehož by samotný klient chtěl dosáhnout. V tomto směru se projekt liší svým zaměřením dvěma způsoby. První je zacílení na téma, ne na situaci jednotlivce. Je samozřejmé, že téma může mít přímou souvislost se životem klienta, pokud ji ovšem nemá, tak to v tomto případě nevádí, neboť se k němu přistupuje z roviny všeobecné, ne z hlediska, co je možné s ním dělat jako s problémem, který daná osoba potřebuje vyřešit. Druhý způsob souvisí s metodikou projektu a přístupem k účastníkům, s uživateli se pracuje jako se skupinou a zaměření je tedy na skupinu jako celek a se zkušenostmi a problémy jednotlivce se pracuje pouze do té míry, do jaké je daná individuální zkušenost či problém nosná pro skupinu a pro téma, snaha není zaměřena na hledání individuálního řešení.

V souvislosti s těmito dvěma odlišnými zaměřenými je možné si klást otázku, zda jsou uživatelé připraveni zabývat všeobecným tématem, které nemusí mít přímou souvislost s problémy a situacemi, které sami řeší. Je také vhodné se zamyslet, zda skladba uživatelů umožňuje takovýto projekt z hlediska psychosociálního vývoje klientů a jak je možné téma adaptovat pro různé věkové kategorie, pro skupiny s různými životními zkušenostmi apod.

4.2.4 Výchovně-vzdělávací zaměření

Dilematem v této oblasti jsou proti sobě postavená sociální služba a vzdělávání a výchova. Nízkoprahová zařízení jsou, oproti domům dětí a mládeže, různým vzdělávacím a volnočasovým aktivitám definovány jako sociální služba, jsou i jako jediné z těchto zařízení uvedeny v Zákoně o sociálních službách 108/2006 Sb. a od pracovníků v těchto zařízeních se primárně očekává vzdělání v sociální oblasti, neboť tato tvoří většinu jejich pracovní náplně.

Otázkou, která s touto oblastí souvisí, je, zda jsou klienti připraveni na posun od sociální služby k výchově a rozvoji – k práci na sobě samých, reflexi nad sebou a ochotě na sobě pracovat, i když to vyžaduje čas a energii. Dále je také otázkou, zda jsou připraveni na takovéto projekty pracovníci, zda mají znalosti (konceptní i metodologické) a schopnosti pracovat se svými klienty na výchově a vzdělávání, zda jsou schopni a ochotni být v poněkud odlišné roli oproti té obvyklé, roli sociálního pracovníka nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, která přináší jiné zodpovědnosti a možnosti práce s klientem. V neposlední řadě je také otázkou, zda mají v takovéto roli pracovníci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež být, zda tato náplň může a má být považována za součást jejich popisu práce.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat výchovně-vzdělávací projekt Dove o poruchách příjmu potravy, který se konal v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež Džagoda na Černém Mostě a na jeho základě popsat vhodnost a přínos takovýchto projektů pro nízkoprahová zařízení. Zvláštní pozornost jsem v tomto směru věnovala koncepčnímu rámci výchovně-vzdělávacího projektu v nízkoprahovém zařízení, který sám o sobě přináší určitá dilemata.

Výchovně-vzdělávací aktivity, nebo, jak jsou nazývány v Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM), preventivní, výchovné a pedagogické programy, mohou být nadstavbovou činností nad rámec každodenní sociální práce. Tato práce je i přesto obvykle vnímána jako zaměřená na jednotlivce a jeho rozvoj. V tomto směru je chápání výchovně-vzdělávacího aspektu projektu Dove odlišné, neboť je zaměřeno na skupinu a práci s ní, je založeno na aktivní roli uživatelů při předávání jejich znalostí a vědomostí širší cílové skupině a pracuje na rozvoji cílové skupiny „do budoucnosti“ - pro životní situace, které možná nenastanou, a znalostmi, které možná využijí, ale je možné, že k jejich využití nedojde.

V první kapitole této práce se soustředím na zázemí nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, které bylo vytvořeno právním rámcem České republiky a dohodou mezi odborníky pracujícími v této oblasti. Důraz kladu v rámci fungování nízkoprahových zařízení na principy práce s uživatelem a na typologii aktivit a intervencí, jež jsou standardní součástí chodu zařízení.

Ve druhé části se pak věnuji teoretickému zázemí pro výchovně-vzdělávací aktivity. První je metodika domovské skupiny, která byla

přímo vytvořena pro nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Další koncepty – neformální vzdělávání, zážitková pedagogika a vrstevnické vzdělávání – se používají při vzdělávacích aktivitách mimo nízkoprahová zařízení a pro tento projekt jsme si je „vypůjčili“, neboť nám mohly pomoci při vytváření metodiky a nabízely nám i specifické metody pro pravidelná setkání domovské skupiny.

Druhá kapitola se věnuje samotnému projektu Dove v jeho původním návrhu s tématem poruch příjmu potravy. Následně pak popisují reálný průběh projektu a změny, které nastaly v souvislosti s uživateli, kteří se projektu zúčastnili, rozšířením tématu, prodloužením délky projektu i změny přístupu a předefinování konceptů i metod, které byly použity.

Třetí kapitola je hodnocením celého projektu v jeho jednotlivých oblastech a zároveň i kritickým zamyšlením nad jeho pozitivními stránkami, které by bylo dobré zachovat, a stránkami ne tak pozitivními. Pro méně úspěšné oblasti projektu pak navrhuji možné způsoby, jakými by bylo dobré je změnit pro budoucí aktivity dlouhodobého charakteru, jež jsou tématicky zaměřené a mají výchovně-vzdělávací charakter.

Poslední, čtvrtá kapitola se věnuje možnostem, které nabízejí dlouhodobé projekty výchovně-vzdělávacího charakteru založené na určitém tématu pro nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Zamýšlím se nad přínosy a odlišnostmi, které tyto projekty ze zkušenosti popisovaného projektu Dove mají. Dále popisují dilemata spojená s odlišným přístupem v takovýchto projektech. Těmi mohou být nastavení prahu pro účast, výchovný a vzdělávací charakter, zaměření na skupinu a ne na jednotlivce a potřeba pedagogických znalostí a zkušeností na straně pracovníků zařízení. Tato dilemata spíše vnímám jako výzvy a jsou pro mě prostorem k zamyšlení a zvážení specifické situace v zařízeních, jež se rozhodnou dlouhodobé, tématicky zaměřené projekty organizovat. Každé nízkoprahové zařízení je specifické, zvláště pak

proto, že uživatelé, jež ho navštěvují, se liší, a ti primárně utvářejí vzhled takovýchto projektů a rozhodují o jejich úspěchu či neúspěchu. Co mají všechny projekty společné, je, že příprava je 80% úspěchu a bez ní se šance každého projektu na úspěch značně snižuje.

Tuto práci bych ráda uzavřela slovy Gabriely Radovnické, vedoucí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Džagoda: „Jedním z úkolů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je i ukázat uživatelům služby jiné možnosti jak trávení volného času, tak i celkového pojetí jejich života. Proto každá snaha o aktivitu, která rozšíří jejich někdy až příliš pasivní či negativní vnímání světa, má smysl – jakkoliv se může zdát v průběhu marná.“

Resumé

Bakalářská práce se zabývá z koncepčního hlediska možností dlouhodobých výchovně-vzdělávacích tematicky zaměřených projektů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Tomuto tématu se věnuje na základě popisu a hodnocení specifického projektu Dove o poruchách příjmu potravy, který byl zorganizován v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež Džagoda v Praze na Černém Mostě. Práce popisuje vzdělávací koncepce, které byly jako základ pro metodiku se specifickým důrazem na vytvoření tzv. Domovské skupiny, která se během projektu pravidelně setkávala a hrála v něm stěžejní roli.

Důležitou součástí práce je popis možností a dilemat, která vznikají z důvodu odlišných přístupů nízkoprahových zařízení jako takových a výchovně-vzdělávacích projektů. Zatímco nízkoprahová zařízení mají, jak již z jejich názvu vyplývá, nízký práh a jsou otevřena všem dětem a mladým lidem ve věku cílové skupiny, projekty výchovně-vzdělávacího charakteru očekávají od účastníků aktivní zapojení, pravidelnou účast, zájem o téma a motivaci k dlouhodobé činnosti. Na tomto základě jsou popsány i otázky, které by měli pracovníci nízkoprahových zařízení zvážit, než začnou podobné projekty organizovat.

Summary

The bachelor's thesis deals with a conceptual view on opportunities, which long-term educational thematically oriented projects can bring to low threshold clubs for children and youth. It looks at the topic based on a description and evaluation of a specific project Dove dealing with eating disorders that was organised in a low threshold club Džagoda in Prague at Černý Most. The thesis describes educational concepts used as a basis for methodology, which has so called “homies group”, a group of users regularly meeting during the project, at its center.

Description of opportunities and dilemmas, which are caused by different approaches between low threshold clubs as such and educational projects are important elements of the thesis. Low threshold clubs have, as its title suggests, low threshold as its main principle and are open to all children and young people within the age of the target group while educational projects expect from their participants active involvement, regular participation, interest in the topic and motivation to long-term activity. Taking off from this basis there are also written possible questions to be answered by the social workers in low threshold clubs before they start to organise similar projects.

Seznam použitých pramenů:

Literatura :

Kontaktní práce, antologie textů České asociace streetwork,
Česká asociace streetwork, 2007, kapitola Strategie, postupy a techniky

Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM),
Česká asociace streetwork, Praha, 2008

Svoboda, M. Sociálně-pedagogické přístupy práce s
„neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených
klubech pro děti a mládež (diplomová práce), Jihočeská univerzita,
Teologická fakulta, České Budějovice, 2007

Poustková, M. Úloha otevřeného klubu v institucích pečujících o
volný čas dětí a mládeže (diplomová práce), Masarykova univerzita,
Pedagogická fakulta, Brno, 2009

Pohanka, O. Zážitek a zkušenost v učení a ve výchově:
inspirující možnosti pro terapii a sociální práci, Univerzita Karlova,
Filosofická fakulta, Praha 2005 (nepublikováno)

Metodika NZDM Džagoda

Zákon č.108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006 o sociálních
službách

Vyhláška 505/2006 Sb. ze dne 15. listopadu 2006, kterou se
provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

Krch, F. D. Mentální anorexie, Portál, Praha, 2002, ISBN 80-7178-598-9

Claude-Pierre, P. Tajná řeč a problémy poruch příjmu potravy, Pragma, Praha, 2004, ISBN 80-7205-818-5

Cassuto, D. A., Guillou, S. Když chce dcera zhubnout, Portál, Praha, 2008, ISBN 978-80-7367-357-4

Gomes, R. Compass, A Manual on Human Rights Education with Young People, Council of Europe, Strasbourg Cedex, 2003, ISBN 92-871-4880-5, kapitola 1

T-kit Project Management, Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex, 2000

T-kit Training Essentials, Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex, 2002

Conde, H. Coaching Guide, Youth Initiatives and Participation, SALTO Youth Initiatives Resource Centre, 2006

PEERing In PEERing Out: Peer Education Approach in Cultural Diversity Projects, SALTO-Youth Cultural Diversity Resource Centre

Gymnasion, časopis pro zážitkovou pedagogiku č. 5, Prázdninová škola Lipnice – Outward Bound ČR, Praha, 2006, ISSN 1214-603X

Gymnasion, časopis pro zážitkovou pedagogiku č. 6, Prázdninová škola Lipnice – Outward Bound ČR, Praha, 2006, ISSN 1214-603X

Internetové zdroje:

<http://books.google.cz/books?id=4r3Om29TO-kC&printsec=frontcover>

http://en.wikiversity.org/wiki/Portal:Non-formal_Education

tempus.bgsha.ru/files/Subject_Specific_Teaching_May_2006.pdf

www.eunis.cz/www.eunis.cz/sbornik10_05/.../12-Mikulecka.doc

<http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc99/Edoc8595.htm>

<http://www.peereducation.org.uk/index.html>

<http://reviewing.co.uk/research/experiential.learning.htm>

<http://www.aee.org/>

http://is.muni.cz/th/174503/ff_b/bakalarska_prace.txt

<http://www.infed.org/biblio/b-explrn.htm>

<http://www.learningandteaching.info/learning/experience.htm>

<http://www.peer.ca/ableeker.pdf>

www.fhi.org/NR/rdonlyres/.../createeffectpeereducation.pdf

http://www.planovanirodiny.cz/storage/brod08/23vztah_vzdelavani.pdf

http://ec.europa.eu/youth/archive/doc/studies/youthforeurope/peer_education.pdf

http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=195

<http://www.jahodaweb.cz/index.php?screen=72&l=cz&m=0>

http://www.streetwork.cz/images/download/rehounkova_volny_cas.pdf

<http://www.ratolest.cz/pavlac/strana.php?id=120>

<http://sasmkob.sdb.cz/nizkoprahovy-klub-vrtule/>

<http://www.kmen.info/cka/Nizkoprahovy-Klub.aspx>